

Stockholms universitet
Institutionen för socialt arbete
Socialhögskolan
Daniela Lundgren & Camilla Wahlberg

Gruppvåldtäkter med fokus på gärningsmän

- ur ett psykodynamiskt och sociologiskt perspektiv

C - Uppsats
Handledare: Stig Knutsson

Ht 2004

FÖRORD

Vi vill tacka alla de som på något vis medverkat i uppsatsen. Utan denna medverkan skulle vår uppsats varit omöjlig att genomföra. Vi vill främst tacka intervjupersonerna för att de tagit sig tid och visat ett stort intresse för vårt uppsatsämne, samt delat med sig av sin kunskap och erfarenhet. Det har varit mycket intressant och lärorikt att ta del av varje persons perspektiv.

Vi vill även tacka vår handledare Stig Knutsson för hjälp och stöd under uppsatsskrivandet. Ett stort tack till Stiftelsen Credo, som möjliggjort genomförandet av intervjuer, trots ett geografiskt avstånd. Det gläder oss att de ville trycka upp uppsatsen, vilket gör det möjligt för oss att sprida kunskapen.

Slutligen vill vi tacka de personer som hjälpt oss med genomläsning och kommit med tips och idéer, samt stöttat och uppmuntrat oss under denna tid.

Daniela Lundgren & Camilla Wahlberg

Gruppvåldtäkter med fokus på gärningsmän

- ur ett psykodynamiskt och sociologiskt perspektiv

Daniela Lundgren & Camilla Wahlberg

Abstrakt

Uppsatsens syfte är att öka kunskapen och förståelsen för gärningsmännen i gruppvåldtäkter, som begås i Sverige av män mot kvinnor. Problemet som ville undersökas var om det finns några skillnader mellan gruppvåldtäktsmännen i orsaken till deras deltagande i våldtäkten. Få forskare har tidigare studerat skillnader mellan gruppvåldtäktsmännen. Dessutom var avsikten att ta reda på om de är i behov av olika behandling. Eventuella skillnader önskades förklaras utifrån psykodynamisk och sociologisk teori. För att besvara forskningsproblemet utfördes sju kvalitativa intervjuer, med åtta strategiskt utvalda informanter. Intervjupersonerna har olika yrken, psykologer, poliser, åklagare och socionomer, som har kommit i kontakt med gruppvåldtäktsmän i sitt arbete. Resultatet visade att det finns skillnader mellan initiativtagaren och medföljarna i en gruppvåldtäkt. Den som är drivande i gruppen liknar en enskild gärningsman, på så sätt att denne har en sexuell problematik. Medföljarna har andra beteendeproblem och dras med på grund av grupstrycket. Vidare visade resultatet att tvåpersonsvåldtäktsmän är något äldre än flerpersongruppvåldtäktsmän. När de är två gärningsmän måste båda vara med på våldtäkten, eftersom grupstrycket inte är lika starkt. Avslutningsvis framgick det av resultatet att flertalet deltar i gruppvåldtäkter på grund av att de har attityder som stöder övergrepp.

Sökord: Gruppvåldtäkt, gruppvåldtäktsmän, initiativtagare, medföljare.

Innehållsförteckning

Introduktion.....	1
Syfte	1
Forskningsproblem.....	2
Frågeställningar.....	2
Uppsatsens upplägg.....	2
Begreppsförklaringar.....	3
Tidigare forskning.....	4
Teori.....	5
Teoretisk avgränsning	6
Stollers psykoanalytiska utvecklingsteori	6
Mertons anomiteori	7
Metod	8
Tematisering och planering	8
Urval och intervju.....	9
Utskrift och analys	10
Reliabilitet och validitet	10
Presentation av intervjupersoner	12
Rune Andersson	12
Per Blomkvist.....	12
Cecilia Kjellgren	12
Carolina Lagerkrans	13
Nils Lundberg.....	13
Peter Lundberg	13
Julie Richter.....	13
Annika Wassberg	13

Resultat	14
Gruppvåldtäktssituationen	14
Omständigheter och plats	14
Planerat/ oplanerat.....	14
Relation till offret	15
Alkohol/ droger	15
Gruppvåldtäktsmännen	15
Ålder och nationalitet	16
Familj och uppväxtvillkor	16
Tidigare brottslighet och missbruk.....	18
Jag- styrka	18
Kvinnosyn	19
Drivkrafter	20
Skillnader mellan gruppvåldtäktsmännen	21
Gruppvåldtäktsmän och enskilda våldtäktsmän	21
Tvåpersonsvåldtäktsmän och flerpersonsvåldtäktsmän	22
Initiativtagare och medföljare	23
Kan alla män våldta?	24
Kan en gruppvåldtäktsman våldta ensam?	24
Behandling	26
Analys	28
Familj	28
Analys utifrån Stollers psykoanalytiska utvecklingsteori	29
Marginalisering	30
Analys utifrån Mertons anomiteori	31
Drivkrafter	33

Analys utifrån Stollers psykoanalytiska utvecklingsteori och Mertons anomiteori	34
Behandling	35
Analys utifrån Stollers psykoanalytiska utvecklingsteori och Mertons anomiteori	35
Diskussion.....	37
Referenslista.....	41
Databaser	44
Bilaga 1- Intervjuguide	
Bilaga 2- Ursprungliga frågeställningar	

Introduktion

De senaste åren har flera gruppvåldtäkter uppmärksammats i svensk media. Bilden som har förmedlats av media är att det är ett samhällsproblem förknippat med invandrarkillar i förorten, som överfaller en, ofta svensk, lättklädd tjej (Nilsson, 2003.12.21, Svensson, 2004.03.26, Söderqvist, 2003.12.03, i Expressen). Efter att ha tagit del av diskursen i samhället fångades uppsatsförfattarnas intresse för ämnet. Nyfikenhet väcktes för att ta reda på vilka gärningsmännen var, och en önskan om att få en mer nyanserad bild. Ämnet misstänktes vara mer komplext än den bild som hade målats upp av media.

Vid introduceringen i ämnet upptäcktes att det finns en omfattande svensk och internationell forskning i ämnet våldtäkt, i synnerhet med fokus på offret. Forskningen om gruppvåldtäkter som enskilt fenomen är begränsad. Det som är skrivet i ämnet behandlar endast gruppvåldtäkt i ett enstaka kapitel och är ofta övergripande (Brownmiller, 1975, s.175-183) (Eliasson, 1997) (Ekselius, 1982, s.205-219) (Forsberg, 2000, s.93-94) (Groth, 1979, s.134-142) (Heberlein, 2004, kap.5) (Hedlund, 1989, s.37-38) (Hedlund & Göthberg, 2002) (Hedlund & Lundmark, 1983) (Hedlund, Lundmark & Lundmark, 1979) (Kwarnmark & Tidefors Andersson, 1999, s.67-68) (Menachem, 1971, s.182-226) (Nyman, Risberg & Svensson, 2001, s.49-57) (Persson, 1981). Eftersom det är ett outforskat område, ansåg uppsatsförfattarna att det är viktigt att studera gärningsmän i gruppvåldtäkter. Det bör dock klargöras att förståelsen för orsakerna till att gärningsmännen begår en gruppvåldtäkt, inte frångår dem deras ansvar.

Kunskapen om gärningsmän i gruppvåldtäkter är av stor betydelse för socionomer som kan komma att möta dem i sin yrkesutövning. Denna kunskap önskas komma att bidra till en bättre anpassad behandling och utredning av gärningsmännen. Förhoppningen är även att förståelsen av problemet kommer att bidra till en ökad medvetenhet kring riskfaktorer, vilket kan användas i preventivt arbete.

Syfte

Syftet med uppsatsen är att öka kunskapen och förståelsen för gärningsmännen i gruppvåldtäkter, som begås i Sverige av män mot kvinnor.

Forskningsproblem

Uppsatsen utgår ifrån Brottsförebyggande rådets definition av gruppvåldtäkt, som våldtäkt vilket begås av två eller fler gärningsmän (Ahlberg, 2000). I uppsatsen avses undersöka eventuella skillnader mellan gruppvåldtäktsmännen i orsaken till deras deltagande i våldtäkten. Anledning till val av forskningsproblem är att uppsatsförfattarna anser att det är relevant för ämnet, då det finns en lucka i de verk som har lästs (Brownmiller, 1975) (Eliasson, 1997) (Ekselius, 1982) (Forsberg, 2000) (Groth, 1979) (Heberlein, 2004) (Hedlund, 1989) (Hedlund & Göthberg, 2002) (Hedlund & Lundmark, 1983) (Hedlund et al., 1979) (Kwarnmark & Tidefors Andersson, 1999) (Menachem, 1971) (Nyman et al., 2001) (Persson, 1981) (Stoller, 1976). Följande frågeställningar belyser forskningsproblemet:

Frågeställningar

Finns det några skillnader mellan gruppvåldtäktsmännen i orsaken till deras deltagande i våldtäkten?

På vilket sätt kan eventuella skillnader förklaras utifrån psykodynamisk och sociologisk teori?

Är gärningsmännen i gruppvåldtäkter i behov av olika behandling?

Eftersom uppsatsförfattarna har arbetat induktivt (för närmare förklaring se metodavsnittet, s.9) har frågorna i intervjuguiden hållits öppna (se bilaga 1). Ursprungligen söktes skillnader mellan gruppvåldtäktsmän som är två, eller tre och fler. Dock lyfte intervjupersonerna fram andra betydande skillnader, vilket motiverade en justering av de ursprungliga frågeställningarna, se bilaga 2. Närmare resonemang om betydelsen av detta förs i metodavsnittet, s.11.

Uppsatsens upplägg

Inledningsvis kommer centrala begrepp i uppsatsen att förklaras, för att underlätta läsningen. Därefter följer en kort presentation av tidigare forskning, vilken följs av ett teoriavsnitt, där de valda teorierna presenteras. Sedan beskrivs metoden för uppsatsen och därpå introduceras intervjupersonerna. I resultatet kommer varje tema att inledas med en kort sammanfattning av intervjuvären, som markeras med kursivering. Resultatet analyseras därefter utifrån valda teorier. Uppsatsen avslutas med en diskussion, där uppsatsförfattarnas tankar lyfts fram. I slutet av uppsatsen finner läsaren referenslista och bilagor.

Begreppsförklaringar

Våldtäkt: Lagen (Brottsbalken (1962:700) kap 6) skiljer mellan sexuella övergrepp, sexuellt utnyttjande och våldtäkt (Gregow, 2004). I denna uppsats definieras våldtäkt enligt Groths (1979, s.21-23) definition. Från klinisk synpunkt betraktas våldtäkt som alla sexuella kontakter där samtycke inte föreligger, oavsett om offret är utsatt för påtryckningar, våld, eller inte förstår konsekvenserna av det som sker.

Gruppvåldtäkt: Gruppvåldtäkt definieras enligt Brottsförebyggande rådet (Ahlberg, 2000, s.2), som våldtäktsfall med två eller fler gärningsmän.

Ensamförövare: Våldtäkt som begås av en gärningsman.

Tvåpersonsvåldtäktsmän: Våldtäkt med två gärningsmän benämns tvåpersonsvåldtäkt. Begreppet är synonymt med *parvåldtäkt* (Groth, 1979, s.134).

Flerpersonsvåldtäktsmän: Våldtäkt med tre eller flera gärningsmän kallas i uppsatsen för flerpersonsvåldtäkt.

Initiativtagare: Initiativtagare definieras som upphovsman, idégivare, eller en ledare i gruppvåldtäkten. Det är den person som vanligtvis våldtar först, och som de andra i gruppen tar order från (Hedlund, 1989, s.37). Begreppet används synonymt med *den drivande* och *ledare*.

Medföljare: Medföljare är de som deltar i gruppvåldtäkten, men som inte är initiativtagare. De deltar ofta på grund av ett emotionellt beroende, för att hävda sin manlighet, eller för att behålla sin plats i kamratgruppen (Groth, 1979, s.137).

Gärningsmän: Begreppet gärningsmän varierar i uppsatsen med *förövare*, *killar* eller *pojkar*. Begreppen används oberoende av om de är under, eller över, arton år.

Offer: Begreppet offer varierar i uppsatsen med *kvinnor* eller *tjejer*. Begreppen används oberoende av om de är under, eller över, arton år.

Marginalisering: Med marginalisering menar uppsatsförfattarna, ett strukturellt och klassmässigt utanförskap i samhället, vilket kan leda till arbetslöshet, kriminalitet eller missbruk (Svedberg, 1995, s.28-38).

Missbruk/ Bruk: Missbruk definieras enligt Goldberg (2000, s.30) som en problematisk konsumtion av alkohol eller droger, där substanserna spelar en dominerande roll i personens liv. Bruk definieras som en rekreativkonsumtion av alkohol eller droger, där substansen är underordnad andra värderingar, aktiviteter och mänskliga relationer, i personens liv (a. a., 2000, s.30).

Tidigare forskning

Forskningen om gruppvåldtäkter som enskilt fenomen är begränsad. Det som är skrivet i ämnet behandlar gruppvåldtäkt i ett enstaka kapitel och är ofta övergripande. Det finns mer forskning på området internationellt, speciellt i Storbritannien och USA, där det har skrivits rapporter och vetenskapliga artiklar. Dock har uppsatsförfattarna endast haft möjlighet att få tillgång till ett fåtal av dessa. För fördjupad läsning se Blanchard (1959, pp.259-266), Brownmiller (1975), Groth (1979), Menachem (1971). I litteraturen som har studerats är det dominerande teoretiska perspektivet det psykodynamiska (Groth, 1979) (Hedlund, 1989) (Hedlund & Göthberg, 2002) (Kwarnmark & Tidefors Andersson, 1999). Även gruppdynamiska, socialpsykologiska och sociologiska teorier tas upp, men i mindre utsträckning. (Blanchard, 1959) (Eliasson, 1997) (Hedlund et al., 1979).

En av de mest relevanta studierna för uppsatsen som har hittats i litteratursökningen, är en c-uppsats skriven vid Göteborgs universitet av Malmström och Ågren (2000), som behandlar ämnet gruppvåldtäkter med fokus på gärningsmän. Uppsatsen beskriver vilka gärningsmännen är, samt mönster och drivkrafter bakom gruppvåldtäkten. De har intervjuat sju yrkesverksamma personer, psykologer, kammaråklagare, kriminalinspektör, kriminalvårdsdirektör och rättspsykiater, som har kommit i kontakt med gruppvåldtäktsmän. Resultatet de presenterar är att gärningsmännen utvecklat en sexuell störning på grund av samverkande riskfaktorer i barndomen. Även grupprocesser är av stor betydelse.

Det är väldigt få forskare som har studerat skillnader mellan gruppvåldtäktsmännen. Groth (1979, s.134- 142) skiljer mellan *parvåldtäkter* (tvåpersonsvåldtäkter) och *gruppvåldtäkter* (flerpersonsvåldtäkter). Han menar att tvåpersonsvåldtäktsmän är äldre än

flerpersonsvåldtäktsmän, och att de ofta våldtar minderåriga barn. I flerpersonsvåldtäkter är gärningsmännen vanligen tonåringar och grupp dynamiken är av stor betydelse. Faktorer som spelar in i alla våldtäkter är maktbegär, aggression och sårbarhet. Menachem (1971, kap 12) jämför enskilda våldtäktsmän, parvåldtäktsmän och flerpersonsvåldtäktsmän. Han ser att parvåldtäktsmän uppvisar fler likheter med enskilda våldtäktsmän än flerpersonsvåldtäktsmän. Enligt uppsatsförfattarnas bedömning beskriver Groth och Menachem skillnader mellan gruppvåldtäktsmän, dock utan att förklara det närmare. Deras resultat bygger på egna kliniska studier och flera års yrkeserfarenhet av sexualförövare.

Brottsförebyggande rådets statistik (Ahlberg, 2000, s.2-4) visar på att gruppvåldtäkter som begås av tre eller fler gärningsmän i högre utsträckning är ungdomsrelaterade (40%). 30- 60 gruppvåldtäkter anmäls per år i Sverige. Gruppvåldtäkter begås oftast av två gärningsmän (78%), 22% begås av tre eller fler gärningsmän. Kwarnmark (1999) och Hedlund (1989) är ofta refererade till av andra författare, och är ledande inom forskningen om våldtäkt. De har kommit fram till att initiativtagaren i gruppvåldtäkter har många likheter med enskilda våldtäktsmän (a. a., 1999, s.67-68) (a. a., 1989, s.37-38). Även Kwarnmark och Hedlund bygger sin kunskap på mångårig klinisk erfarenhet med förövare och offer.

Teori

De teoretiska analysverktygen som har valts för att förklara och förstå fenomenet gruppvåldtäkt, är Mertons anomiteori, som är en sociologisk teori, och Stollers psykoanalytiska utvecklingsteori, som är en psykodynamisk teori (Kwarnmark & Tidefors Andersson, 1999, s.18, 22-25) (Ohlsson & Swärd, 1994, s.104, 120-121). Tidigare forskare har studerat våldtäkt och oftast försökt förklara fenomenet utifrån psykodynamiska teorier, sociologiska teorier har använts i väldigt liten utsträckning. Därför finner uppsatsförfattarna det intressant att studera fenomenet även på samhällsnivå. Mertons och Stollers teorier förklarar uppkomsten av avvikande beteende på samhällsnivå, respektive individnivå. Därför uppfattas dessa teorier som mest användbara för att få en helhetsbild av fenomenet, vilket ger en bättre förståelse för gärningsmännen. I litteraturen diskuteras maktlöshet som orsak till våldtäkt (även gruppvåldtäkt). Både Mertons anomiteori och Stollers psykoanalytiska utvecklingsteori är fruktbara för att förklara känslan av maktlöshet och utvecklandet av avvikande beteende från olika perspektiv.

Teoretisk avgränsning

Uppsatsförfattarna har uteslutit teorier om mikro- interaktion i smågrupper, vanligen kallade gruppteorier. Gruppteorier beskriver hur två eller fler individer samspelar med varandra för att nå ett mål eller utföra en gemensam uppgift. Individerna är beroende av varandra och påverkar varandra i ett socialt samspel (Svedberg, 2003, s. 14-17). Se även Granström (2000) för vidare läsning. Uppsatsförfattarna är medvetna om grupprocessers betydelse för uppkomsten av gruppvåldtäkt. I en stor del av litteraturen som har lästs om gruppvåldtäkter, har grupstryck och grupprocesser lyfts fram som en central komponent i förklaringen till gruppvåldtäkter (Blanchard, 1959) (Brownmiller, 1975) (Groth, 1979) (Hedlund, 1989) (Hedlund & Göthberg, 2002) (Kwarnmark & Tidefors Andersson, 1999) (Menachem, 1971). Även alla informanter som har intervjuats har betonat gruppteoretiska förklaringar. Just därför har uppsatsförfattarna valt att avgränsa uppsatsen genom att utelämna teorier om mikro-interaktion i smågrupper, då de är utforskade och inte genererar någon ny kunskap på området.

Stollers psykoanalytiska utvecklingsteori

Stoller var en amerikansk psykoanalytiker som startade sin vetenskapliga karriär 1958. Han forskade om individens utveckling av könsidentitet, och fann då ett samband mellan sexuella avvikelser och försök att hantera hot mot könsidentiteten. Stollers teori handlar om att perversion är ett erotiskt uttryck för hat. Hans teori har sitt ursprung i Freuds teori om perversion. Freud betraktade begreppet på ett öppet och neutralt sätt, utan negativ laddning. Han menade att perversion är alla sexuella handlingar som inte är samlag mellan man och kvinna. Stoller ser perversion som en sexuell avvikelse, vilken tar sig i uttryck som sexuellt våld (Kwarnmark & Tidefors Andersson, 1999, s. 18, 22-25).

Sexuellt avvikande beteende har sin grund i individens utveckling, där Stoller menar att den svaga mansidentiteten uppstår i ett ofullständigt utträddande ur symbiosen med modern. Fadern har oftast saknats eller inte kunnat bygga upp en nära relation med sin son och fungera som en manlig förebild. Stoller menar att bakgrunden till perversionsdynamiken är ett trauma från barndomen då manligheten har kränkts. Kränkningen kan innebära sexuella övergrepp och misshandel, men även attityder och uppfostran med inslag av hån och förakt. En svag mansidentitet i kombination med kränkningar kan leda till utvecklandet av ett sexuellt avvikande beteende (a. a., 1999, s. 22- 25) (Hedlund, 1989, kap. 5).

Den perverse har ofta haft föräldrar som mystifierat sexualiteten, vilket leder till att sexualitet blir något skrämmande. En pojke som hindras i sin sexualitet kommer som vuxen att känna sig hotad och oförmögen till ett ömsesidigt och givande sexuellt förhållande till en annan vuxen, då han får svårigheter att leva sig in i sin partners behov. Det avgörande för utvecklingen av en perversion är att traumat förblir obearbetat, vilket skapar förvirring och bristande tillit till omvärlden. Tvivel till den egna förmågan och bristande tillit blir grunden för den fientlighet som den perverse uttrycker. (a. a., 1999, s 22-25) (a. a., 1989, kap. 5).

Genom övergreppet hämnas förövaren de kränkningar han själv upplevt. Övergreppets syfte är att iscensätta det egna övergreppet, fast med ombytta roller. Förövaren tar angriparens roll för att försvara sig mot känslan av hjälplöshet som han en gång har upplevt. I hämndbehovet finns även behov av att ha makt och kontroll över andra, som är förknippat med en lustbetonad känsla av överlägsenhet. Med könet som vapen tar förövaren sin hämnd. I övergreppet lindras ångesten och identiteten stärks, men detta är dock endast en tillfällig lösning på den inre problematiken. Behovet av att få kontroll över det egna traumat leder till ett upprepningsstadium (a. a., 1999, s. 22-25) (a. a., 1989, kap. 5).

Mertons anomiteori

Sociologiska teorier kan delas in i strukturella och processuella. Processteorin handlar om att förstå interaktionen mellan individer. Teorier som är strukturella förklarar socialt beteende som styrt av övergripande samhällsliga orsaker. Ett exempel på strukturell teori är Mertons anomiteori (Ohlsson & Swärd, 1994, s.104).

Robert K Merton, en av Parsons lärjungar vid Harvard, publicerade 1938 en uppsats, *Social Structure and Anomie* som kom att få en avgörande betydelse för studiet av avvikelse och sociala problem. Mertons anomiteori baseras på klassikern Durkheims teori om det anomiska självmordet. För fördjupad läsning, se Guneriussen i Andersen & Kaspersen (1999, kap 5). Durkheims teori gick ut på att självmord orsakas av bland annat hastiga samhällsförändringar, exempelvis ekonomisk kris, och förändrade normer. När traditionella regler förändras snabbt har individen svårt att själv sätta gränser, vilket kan leda till självmord (Adler & Laufer, 1995, s.81-90) (Ohlsson & Swärd, 1994, s.104,120-121) (Merton, 1949, s.185-214).

Merton anpassade Durkheims teori till det amerikanska samhället och menade att anomi uppstår när kulturella mål (t ex ekonomisk framgång) värderas högt i samhället och individen

inte med legitima medel kan nå de förväntade målen. I det här sammanhanget har uppsatsförfattarna likställt det amerikanska samhället med svenska förhållanden. Eftersom alla i samhället inte har tillgång till legitima möjligheter för att nå de eftersträlvade målen, utvecklar de människorna ett avvikande beteende. Merton delar upp avvikelserna i fyra grupper:

1. **Innovation** – För att nå målen används nya, ofta icke legitima, medel.
2. **Ritualism** – Individerna överbetonar medlen och tar på så vis avstånd från målen.
3. **Reträtt** – När individen tar avstånd både från den institutionaliserade normen och de kulturella målen.
4. **Revolt** – Individerna vill ha ett annat system genom att ersätta de gamla målen och medlen. (Adler & Laufer, 1995, s.81-90) (Olsson & Swärd, 1994, s.104,120-121) (Merton, 1949, s.185-214).

Denna teori utvecklades som en generell teori för att förklara de flesta typer av avvikelser och sociala problem (bortsett från biologiska defekter). När individen inte kan nå de kulturella målen blir den stressad, vilket kan leda till normöverträdelser, som brottslighet. De individer som är minst integrerade i samhället har högst grad av normavvikelse, vilket innebär att samhällen med svag integration uppvisar en hög grad av avvikelse (a. a., 1995, s.81-90) (a. a., 1994, s.104, 120-121) (a. a., 1949, s.185-214).

Metod

Tematisering och planering

Ämnet för uppsatsen valdes och avgränsades under vårterminen 2004. I början av höstterminen 2004 lästes boken Den kvalitativa forskningsintervjun (Kvale, 1997) som gav vägledning i genomförandet av c- uppsatsen. Även andra metodikböcker lästes som var till hjälp i uppsatsskrivandet. Dessa var Backman (1998), Esiasson, Gilljam, Oscarsson, & Wängnerud (2003), Olsson & Sörensen (2001) och Bjereld, Demker, & Hinnfors (2002). Samtidigt granskades litteratur i ämnet för att erhålla en djupare förståelse (Blanchard, 1959) (Brownmiller, 1975) (Ekselius, 1982) (Eliasson, 1997) (Forsberg, 2000) (Groth, 1979) (Heberlein, 2004, kap.5) (Hedlund, 1989) (Hedlund & Göthberg, 2002) (Hedlund & Lundmark, 1983) (Hedlund et al., 1979) (Kjellgren, 2000) (Kjellgren & Wassberg, 2002) (Kwarnmark & Tidefors Andersson, 1999) (Långström, 2000) (Menachem, 1971) (Nyman et

al., 2001) (Persson, 1981) (Stoller, 1976) (SOU 2001:14) (Wennstam, 2002, 2004). Litteratur och vetenskapliga artiklar söktes i svenska och internationella databaser (Artikelsök, Criminal justice abstracts, ERIC (1), Libris, Stadsbiblioteket, Stockholms universitetsbibliotek). Sökord som användes och gav träffar, var ”gruppvåldtäkt”, ”våldtäkt”, ”group rape” och ”gang rape”. Därefter formulerades ett syfte, problemformulering och frågeställningar. Eftersom den tidigare forskningen inom området gruppvåldtäkt är begränsad, ansågs en kvalitativ metod med strategiskt utvalda informanter vara den mest fruktbara metoden. Uppsatsen kommer även att innehålla kvantitativa inslag av statistik.

Eftersom uppsatsförfattarna hade en förklarande ambition utgår uppsatsen ifrån en teorikonsumerande modell, med två olika teorier. Begreppet teorikonsumerande modell innebär att fenomenet gruppvåldtäkt ställs i centrum och förklaras med valda teorier (Esiasson et al. 2003, s. 40). De valda teorierna, Mertons anomiteori och Stollers psykodynamiska utvecklingsteori, och uppsatsens syfte, låg till grund för utformandet av intervjuguiden (se bilaga 1). Frågeställningarna operationaliserades i intervjuguiden och inleddes med övergripande frågor om gruppvåldtäkt, för att sedan gå in på skillnader mellan gärningsmännen. Avslutningsvis berördes frågan om behandling av gärningsmännen. En testintervju genomfördes på en kriminalinspektör med yrkeserfarenhet av gruppvåldtäkter. Syftet med detta var att utvärdera frågorna i intervjuguiden. Eftersom testintervjun inte motiverade några modifikationer av intervjuguiden, redovisas den som en informant i resultatet. Uppsatsen har utgått ifrån en halv- induktiv/ deduktiv metod. I deduktiv metod härleds frågorna från teorin och i induktiv metod utgår frågorna från empirin, dvs. utifrån vad intervjupersonerna säger (Larsson i Larsson, Lilja & Mannheimer, 2004). Intervjuguiden börjar med deduktiva frågor och övergår sedan till induktiva frågor.

Urval och intervju

Uppsatsens tyngdpunkt vilar på kvalitativa intervjuer, med åtta strategiskt utvalda informanter. Den bristande forskningen om gruppvåldtäkter i Sverige motiverade intervjuer med informanter. Vid litteraturgranskningen framgick vilka personer i Sverige som är kunniga i ämnet, vilket gav en anvisning om lämpliga intervjupersoner som skulle kontaktas. Kontakt togs via telefon, och det resulterade i bokning av intervju, eller vidare hänvisning till andra tänkbara intervjupersoner. Informanterna valdes medvetet på grund av att de har olika yrken, psykologer, poliser, åklagare och socionomer, och har kommit i kontakt med

gruppvåldtäktsmän i sitt arbete. Med tanke på det etiska dilemmat valdes att inte intervjua gärningsmän. Det skulle inte bara vara svårt, utan även oetiskt.

Vid bokning av intervjuerna informerades intervjupersonerna om uppsatsens syfte. Det var sammanlagt sju intervjutillfällen, med totalt åtta intervjupersoner. Kjellgren och Wassberg (se presentation av intervjupersoner s.12-13) intervjuades tillsammans, vilket förbereddes genom att granska litteratur om vad intervjuare bör ha i åtanke när de intervjuar fler än en person åt gången (Olsson & Sörensen, 2001, s.81-83). Intervjuerna genomfördes på informanternas arbetsplatser i avskildhet, och pågick mellan 55 till 80 minuter. Inledningsvis godkände informanterna bandning av intervjun, och publicering av deras identiteter i uppsatsen. Därefter ställdes frågor enligt intervjuguiden, och avslutades med möjlighet att framföra ytterligare synpunkter (se bilaga 1).

Utskrift och analys

Intervjuerna skrevs ut ordagrant inom tre dagar efter varje intervjutillfälle. Utskrifterna fördelades mellan uppsatsförfattarna, och pauser och ljudliga uttryck kodades enligt överenskommelse. Dataanalysen genomfördes via meningskoncentrering, vilket innebär att intervjutexten reduceras till koncisare formuleringar. Därefter användes meningskategorisering, genom att koda intervjuerna i olika teman, utifrån våra valda teorier (Kvale, 1997, s.174.). Dessa teman är **Gruppvåldtäktssituationen, Gruppvåldtäktsmännen, Skillnader mellan gruppvåldtäktsmännen, Kan alla män våldta?, Kan en gruppvåldtäktsmän våldta ensam?** och **Behandling**. Resultatet redovisades genom att sammanfatta intervjupersonernas svar, under respektive tema. Återkommande likheter och olikheter söktes i deras svar. De valda teorierna, och resultat som var relevant för syfte och frågeställningar, utgjorde utgångspunkten för analys av resultatet.

Reliabilitet och validitet

Reliabilitet handlar om tillförlitlighet och om hur undersökningen är utförd (Ruth, 1991, s. 277- 289). Fördelen med att använda en kvalitativ metod, med strategiskt utvalda informanter, är att det möjliggjorde en sammanställning av klinisk erfarenhet, vilket genererade ny kunskap på området. Detta var speciellt betydelsefullt eftersom endast ett fåtal yrkesverksamma i Sverige har kunskap om gruppvåldtäkter. Det hade även varit möjligt att göra enkäter utifrån en kvantitativ metod, eller en kunskapsöversikt i ämnet. En kvantitativ metod hade inneburit att svarsalternativen hade varit fasta, vilket hade medfört ett ytligare och

mer onyanserat material. Hade en kunskapsöversikt som metod använts, skulle resultatet endast visa vad som i nuläget finns skrivet om ämnet. Det hade inte genererat någon ny kunskap om gruppvåldtäkter.

En teorikonsumerande modell valdes eftersom ambitionen var att förklara och belysa problemet utifrån olika perspektiv. Alternativt kunde en teoriprovande modell ha använts, med en teori i centrum, vars giltighet prövas. Dock hade det då inte funnits utrymme för att förklara fenomenet djupare, eftersom problemet inte står i centrum. Uppsatsförfattarna är medvetna om att teorivalet har inneburit en begränsning, och varit avgörande för resultatet. För utförligare resonemang om val av teori, och dess påverkan, se diskussionsavsnittet s. 39.

Möjliga felkällor utifrån den valda metoden kan vara att intervjupersonernas kunskap om gruppvåldtäkter är begränsad, eftersom de individuellt endast har kommit i kontakt med ett fåtal av dessa gärningsmän. Intervjupersonerna träffar gruppvåldtäktsmän i olika åldersgrupper, och i olika faser av den rättsliga processen. Emellertid förstärker deras liknande erfarenheter resultatets trovärdighet. Andra möjliga intervjupersoner hade kunnat vara psykologer på anstalter för sexualförövare, eller andra yrkesverksamma, som vi inte hade möjlighet att intervjua. Att intervjua andra informanter kunde möjligen ha förändrat resultat och analys. Med tanke på det etiska dilemman valdes att inte intervjua gärningsmän. Detta kan om möjligt utgöra en felkälla att dessa inte kommit till tals. Dock ansågs det utgöra en svårighet att intervjua gruppvåldtäktsmän, eftersom de ofta förnekar det som inträffat.

Ytterligare en felkälla kan vara att uppsatsförfattarna inte är erfarna intervjuare, vilket kan ha påverkat intervjuaren och validiteten. Detta hanterades genom att strukturera intervjun, på så sätt att en av intervjuarna ställde huvudfrågor, och den andra intervjuaren följde upp med andra frågor. Validitet innebär att forskaren mäter det som den avser att mäta (Ruth, 1991, s.277- 289). Intervjuguiden utgjorde mätinstrumentet för datainsamlingen och operationaliserades utifrån valda teorier och frågeställningar. Trots justering av uppsatsens frågeställningar, var intervjuguiden väl operationaliserad, och några ändringar av den var inte motiverade. Eftersom resultatet samstämde med syftet och frågeställningarna, kan validiteten anses vara hög.

Presentation av intervjupersoner

Innan resultatavsnittet redovisas en kort presentation av intervjupersonerna, i syfte att underlätta utvärdering av resultatet för läsaren. Intervjupersonerna presenteras i bokstavsordning.

Rune Andersson

Rune Andersson är kriminalinspektör på brottsroteln vid Södertörnspolisens. Han har arbetat som polis i 40 år med olika typer av brott. Andersson har utrett våldtäktsärenden med en gärningsman och en gruppvåldtäkt med sju gärningsmän. Han har haft ytterligare två misstänkta gruppvåldtäktsfall, vilka dock inte gick till rättegång.

Per Blomkvist

Per Blomkvist är psykolog och biträdande institutionschef på Bärby ungdomshem i Uppsala. Bärby är en statlig institution för pojkar i åldern 12- 22 år som är dömda enligt LSU (Lag (1998:603) om verkställighet av sluten ungdomsvård) eller LVU (Lag (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga) (Gregow, 2004). Det finns fyra avdelningar, varav en, Garant, är en sluten behandlingsavdelning för unga pojkar som har begått sexuella övergrepp. Målgruppen är de som har en utpräglad sexuell problematik. Avdelningen har sju platser och tre utslussplatser. Blomkvist har arbetat på Bärby sedan 1985 och har tidigare varit föreståndare för Garant. Han kommer i kontakt med ensamförövare och gruppvåldtäktsmän på behandlingsavdelningen och även genom externa riskbedömningar. Blomkvist uppskattar att han har kommit i kontakt med 13 till 15 gruppvåldtäktsmän.

Cecilia Kjellgren

Cecilia Kjellgren är socionom och doktorand vid Lunds universitet. Hon har arbetat med sexuell övergreppsproblematik i drygt 20 år, framför allt med offer. Sedan tio år tillbaka arbetar Kjellgren för socialförvaltningen i Kristianstad med utredning av ungdomar som begår sexualbrott. Hon har kommit i kontakt med över 100 unga sexualförövare som är under 15 år gamla. Kjellgren har utrett två gruppvåldtäkter, med fem förövare i vardera fall. Hon har gjort två studier om unga sexualförövare för Socialstyrelsen (Kjellgren, 2000), varav en tillsammans med Annika Wassberg (Kjellgren & Wassberg, 2002).

Carolina Lagerkrans

Carolina Lagerkrans är kammaråklagare vid Åklagarmyndigheten i Huddinge. Hon har arbetat som åklagare i sex år och kommit i kontakt med två gruppvåldtäktsmål. Det ena målet var med två gärningsmän, och det andra med fler än tre gärningsmän. Gärningsmännen var i åldern 19- 35 år.

Nils Lundberg

Nils Lundberg är kammaråklagare vid Åklagarmyndigheten i Huddinge, med specialinriktning mot grova våldsbrott och sexualbrott. Han har arbetat med minst två gruppvåldtäkter, där gärningsmännen var i åldrarna 17 till 23 år.

Peter Lundberg

Peter Lundberg är kriminalinspektör vid Södertörnpolisens och utredare för enheten särskilda gänginsatser. Han är verksam inom hela Södertörnsområdet. Han har arbetat som polis sedan 1981 och har flera interna vidareutbildningar. Lundberg har utrett fyra gruppvåldtäktsmål, med gärningsmän i åldern 19 till 30 år.

Julie Richter

Julie Richter är psykolog på Bärby ungdomshem i Uppsala. För verksamhetsbeskrivning, se presentation av Per Blomkvist s. 12. Richter är huvudansvarig för behandling på avdelningen Garanten och ställföreträdande föreståndare. Pojkarna på avdelningen är mellan 13 och 20 år och de flesta är ensamförövare, varav två som Richter arbetat med har varit gruppvåldtäktsmän.

Annika Wassberg

Annika Wassberg är socionom och är verksamhetschef för Off- clinic, vilken är en privat öppenvårdsverksamhet som tar emot framförallt förövare av sexualbrott. Verksamheten riktar sig till vuxna och barn från tio år. Hon arbetar också på behandlingshemmet, Visslan, för tonåringar som blivit utsatta för sexuella övergrepp. Målgruppen är pojkar och flickor upp till 18 år. Wassberg har träffat 25 gruppvåldtäktsmän och tillsammans med Kjellgren utrett två gruppvåldtäktsärenden. Tillsammans har de även gjort en studie för Socialstyrelsen om unga sexualförövare (Kjellgren & Wassberg, 2002). Wassberg har tidigare arbetat inom socialförvaltningen och barnpsykiatri.

Resultat

Intervjupersonernas svar har sammanfattats och redovisas under respektive tema. Varje tema inleds med en kort sammanfattning i kursiverad text, vilket ger läsaren en möjlighet att skapa sig en övergripande bild. Underrubriker till samtliga tema, är markerade med kursivering. Citat markeras i texten med citationstecken och kursiv stil.

Gruppvåldtäktssituationen

Samtliga intervjupersoner har enligt sin erfarenhet sett att gruppvåldtäkter oftast sker på hemmafester eller då bilskjuts erbjuds efter krogbesök. Vanligtvis har både gärningsmän och offer druckit alkohol, ibland brukat droger, dock är oftast offret mest berusat. Gärningsmän och offer känner till varandra sedan tidigare, men har vanligtvis ingen nära relation. Uppfattningen om graden av planering i gruppvåldtäkter skiljer sig åt mellan intervjupersonerna. Två av intervjupersonerna anser att gruppvåldtäkter är planerade, eftersom gärningsmännen avsiktligt berusat offret eller haft idéer om hur de ska få till sin sexdebut. Ytterligare två intervjupersoner menar att ledaren i gruppen kan ha planerat handlingen. De övriga intervjupersonerna ser gruppvåldtäkter som en oplanerad handling.

Omständigheter och plats

Intervjupersonerna är samstämmiga i att gruppvåldtäkter sker på fester. Andersson och Lundberg, P har uppfattningen om att gruppvåldtäkter oftast sker i lägenheter eller i bil, i samband med festande. Lundberg N och Lagerkrans menar att gruppvåldtäkter oftast sker i samband med hemmafest eller efterfest efter krogbesök, där det pågått ett sexuellt gränsöverflyttande under kvällen. Det kan handla om verbala sexuella anspelningar eller beröringar som övergår till mer avancerade sexuella handlingar. Lundberg N har intrycket av att "tjejer som utsätts för det här befinner sig på en fest, och hamnar i någons sovrum...och det är så att gärningsmännen hetsar varandra och turas om. Det blir någon slags stafett". Även Kjellgren och Wassberg menar att gruppvåldtäkten blir ett resultat av den sexuella laddningen som byggts upp under kvällen och där offret till en början kan vara drivande i sina anspelningar. Offrets anspelningar misstolkas och tas som en inbjudan till sex.

Planerat/ oplanerat

Richter och Andersson anser att det flesta våldtäkter är oplanerade och situationsbundna. Detsamma gäller gruppvåldtäkter, som sker när möjlighet uppstår. Även Lagerkrans menar att

”gruppvåldtäkt är oplanerat och situationsbundet, främst på grund av alkohol. Många sexualhandlingar övergår till att bli kriminella handlingar när det är alkohol och droger inblandade. Personerna blir avtrubbade mentalt och har svårt att skilja mellan rätt och fel” . Kjellgren och Wassberg instämmer i att gruppvåldtäkter oftare är oplanerade, till skillnad från enskilda våldtäkter som är mer planlagda. Ledaren i gruppvåldtäkter kan dock ha planerat eller haft idéer om våldtäkt. Lundberg P anser att gruppvåldtäkter är planerade, eftersom *”gärningsmännen ser till att inte tjejen ska nyktra till, utan snarare tvärtom. Annars hade de varit lika fulla allihopa, och ingen minns någonting, och så är det inte”* . Blomkvist menar också att det generellt sett finns någon form av planering, då det ofta har funnits tankar kring sex och hur personen ska få till det.

Relation till offret

Andersson har ingen uppfattning om relationen vid gruppvåldtäkter, men menar att tjejen ofta känner gärningsmannen vid enskilda våldtäkter. Lundberg P, Richter, Kjellgren och Wassberg har också sett att enskilda våldtäktsmän oftast har någon relation till offret. I gruppvåldtäkter har det funnits någon form av relation, men däremot ingen nära relation. De har känt till sitt offer ytligt. Blomkvist tror *”att det är lite vanligare att gärningsmännen har känt offret mindre än 24 timmar, vanligen kallat okänt offer, bland gruppvåldtäkter, jämfört med enskilda våldtäkter”* .

Alkohol/ droger

Andersson, Blomkvist, Kjellgren, Lundberg, N, Lagerkrans och Wassberg menar att de flesta våldtäkter sker i samband med alkoholbruk och att det är offret som oftast är mest berusat. Lundberg P anser att gärningsmännen ofta inte är berusade själva, men ser till att offret inte nyktrar till. *”Syftet är inte att dricka och ha trevligt, syftet är att blanda en jättestark drink så att någon trillar omkull, för då når de dit de vill”* . Gärningsmännen kan ha druckit alkohol eller tagit kokain, men de har fortfarande kontroll på situationen. Richter menar att den drivande gärningsmannen i gruppen ser till att offret blir berusat med avsikt. *”Att killarna har druckit är en underlättande faktor för dem, som gör att de har något att skylla på”* .

Gruppvåldtäktsmännen

Gruppvåldtäktsmännen som intervjupersonerna har träffat har varit mellan ungefär 14 och 30 år. Det har varit gärningsmän med både svensk och utländsk bakgrund. Invandrare är något överrepresenterade vid gruppvåldtäkter, men flera intervjupersoner betonar att den

kulturella bakgrunden inte är orsaken till våldtäkten. Samtliga intervjupersoner har sett att gruppvåldtäktsmännen kommer från familjer där de blivit utsatta för försummelse av något slag. Det är inte ovanligt att en eller båda föräldrarna har varit frånvarande. Dessa familjer lever ofta ett marginaliserat liv, där de inte är delaktiga i samhället. Gruppvåldtäktsmännen är vanligtvis kriminella sedan tidigare, dock handlar det inte om sexualbrott utan om olika typer av stölder eller misshandel. Det är vanligt förekommande att gärningsmännen brukar alkohol och narkotika, däremot rör det sig sällan om missbruk. Intervjupersonerna har en gemensam bild av att gruppvåldtäktsmännen är jag- svaga. Gärningsmännen är gränslösa gentemot sig själva och andra. De har skiftande kunskap om sex och samlevnad och många får inspiration från porrfilmer. Det medför att gruppvåldtäktsmännen får en vanföreställning om sexualitet och tjejer, vilket gör att de inte tycker att de har begått ett brott. Drivkrafterna som intervjupersonerna har sett är sexualitet, makt och gruppsyck.

Ålder och nationalitet

Enligt Blomkvists och Richters erfarenhet har de som varit inblandade i gruppvåldtäkter varit mellan 14 och 18 år. Även Kjellgren och Wassberg har träffat tonårskillar, ingen har varit över 15 år. Andersson, Lagerkrans, Lundberg N och Lundberg P har träffat gruppvåldtäktsmän som varit mellan 16 och 30 år. Andersson tror ”att gruppvåldtäkter ofta begås av unga killar, i och med att det vanligtvis handlar om gängpåtryckningar”. Lagerkrans instämmer i att medelåldern är låg, ”eftersom unga i större utsträckning umgås i grupp”.

Samtliga intervjupersoner vittnar om att gärningsmännen är både svenskar och invandrare, dock en liten överrepresentation av invandrarkillar. Blomkvist tror inte att det handlar om etnisk tillhörighet, utan snarare om situationen de lever i. Svenskar är överrepresenterade generellt i våldtäkter. Kjellgren och Wassberg tror inte heller att det har något med deras kulturella bakgrund att göra. Lundberg N betonar att ”det finns en övervikt av killar med invandrabakgrund, men det har inget att göra med deras kultur, inte i första hand, utan det är andra faktorer, som att de är i underläge mot svenska samhället”.

Familj och uppväxtvillkor

Kjellgren, Richter och Wassberg har sett att gruppvåldtäktsmännen har varit utsatta för försummelse i sin uppväxt. De behöver inte ha varit utsatta sexuellt, det är ungefär 1/3,

vanligare är misshandel eller konflikter mellan föräldrarna. Det är inte heller ovanligt med skilsmässor vid tidig ålder, vilket har gjort att påfallande många har haft frånvarande pappor och varit ensamma med sina mammor. Richter påpekar att de i gruppvåldtäktsmännens familjer inte pratar med varandra och att killarna saknar någon att prata med. Gärningsmännen har grundläggande personlighets- och relationssvårigheter. *”Forskning menar att uppkomsten av en sexualförövare har väldigt mycket att göra med relationen till föräldrarna. Ofta har en eller båda föräldrarna varit frånvarande under en period. Det är inte ovanligt att gärningsmännen med invandrarbakgrund har en eller båda föräldrar kvar i hemlandet ”.*

Blomkvist, Lundberg N och Richter menar att killarna ofta lever under marginaliserade förhållanden tillsammans med sina familjer. Det kan antingen bero på att de har en invandrarbakgrund och att de inte kommer in i samhället, eller att föräldrarna har andra sociala bekymmer. Gärningsmännen är inte delaktiga i samhället, och är sällan med i någon förening. Det är ett stort avstånd mellan föräldrarna och killarna, speciellt i familjer som kommer från andra kulturer. Det kan också vara att föräldrarna inte är överens om hur de skall uppfostra barnen och de har dålig uppfattning om vad ungdomen gör. Kompisarna blir ännu viktigare för dem som inte har stöd i vuxenvärlden, och risken är större att de lättare dras till andra grupper. Andersson beskriver de marginaliserade killarna som att *”de har det typiska invandrarproblemet, att de vill vara halvsvenska eller helsvenska men föräldrarna vill uppfostra dem enligt deras gamla seder. Killarna bryter mot både familjens och samhällets regler, så de blir utstötta och får inget stöd från något håll”.*

Blomkvist och Richter lyfter fram att gruppvåldtäktsmännen ofta inte har fungerat i skolan och haft svårigheter i tidig ålder. Det är inte ovanligt att de har varit mobbade. Blomkvist anser att flera av gruppvåldtäktsmännen han har träffat *”har haft det ekonomiskt fattigt. De finns dock de som kommer från socialgrupp I, men de utsätts fortfarande för försummelse. Emellertid är det mer vanligt att killarna kommer från utsatta miljöer, som Stockholms förorter”.* Lundberg N och Lundberg P menar att gruppvåldtäktsmännen har vuxit upp under brist på vissa förutsättningar. De kommer från dysfunktionella familjer, där det kan förekomma missbruk eller kriminalitet. Ingen av dem som de har träffat har haft en stabil uppväxt, alla har haft det bekymmersamt. Andersson utredde killar som kom från både bra och dåliga familjeförhållanden. Lagerkrans har inte sett något anmärkningsvärt i

familjeförhållandena i det gruppvåldtäktsmålet hon arbetade med. *”Det var vanliga familjer där föräldrarna arbetade och var engagerade i sina barn”.*

Tidigare brottslighet och missbruk

Intervjupersonerna är samtliga av uppfattningen att gruppvåldtäktsmännen har ett brottsligt förflutet, det rör sig dock inte om sexualbrott utan vanligen rån, stölder eller misshandel. Blomkvist menar att *”marginaliseringen i samhället gör att gruppvåldtäktsmännen dras till gemenskap i gäng och begår andra brott. De är vanligtvis kända hos myndigheterna tidigare, både hos socialtjänsten och barnpsykiatrien”.* Richter har sett att gärningsmännen ofta vistas i grupper med anti- sociala värderingar och är spänningssökande. De är lite utanför, och blir inte erbjudna sexuella erfarenheter. Erfarenheten som Lundberg P har är att många av dem han har träffat har suttit i fängelse tidigare. Lundberg N menar att *”det är personer som inte har någon naturlig och bra position i samhället. Inte helt ovanligt att de faktiskt är kriminella på andra sätt, vilket visar att deras normpaket redan är skadat”.*

Samtliga intervjupersoner anser att flera av gruppvåldtäktsmännen har brukat alkohol eller narkotika, men att det sällan rör sig om ett missbruk. Lagerkrans är av uppfattningen att *”narkotikabruk inte är något utmärkande för gruppvåldtäktsmän, utan är vanligt bland killar i kriminella kretsar”.* De droger som intervjupersonerna har sett förekommer är alkohol, hasch, amfetamin, kokain och viagra. De tre sistnämnda drogerna är dessutom befrämjande för sexualiteten.

Jag- styrka

Blomkvist och Richter har sett att de flesta gruppvåldtäktsmännen de träffar är jag- svaga, och har svårt att säga nej. De är gränsöverskridande och gör mer än de har tänkt sig, och har svårigheter att läsa sociala signaler, egnas och andras. Gärningsmännen har svårt att handskas med ilska och konflikter, samt har svårt att prata om känslor. Killarna sätter sina behov före andras och vill imponera på varandra i gruppen. Lagerkrans, Lundberg N och Lundberg P betonar också killarnas gränslösa beteende. De har svårt att skilja på vad som tillhör dem själva och andra. Hur de ska bete sig, och att de inte bör använda våld mot andra. Lundberg P tror att det börjar bli en attitydförändring bland unga killar, att det är okej att ha sex inför sina kompisar. Gärningsmännen berättar gärna detaljerat om hur våldtäkten gått till, *”hur man lyfte, vred och tog isär, samtidigt som de talar om hur stor njutning det har varit för tjejen. De har en förvrängd verklighetsbild, där det skett en förflyttning av vissa gränser, i och med*

tidigare kriminalitet. Det stör dem inte att kränka andra människor". Killarnas uppfattning om vad respekt är, handlar om rädsla och status, genom att underkasta sig ledaren.

Kjellgren och Wassberg är av en lite annan uppfattning än de övriga intervjupersonerna. *"Det handlar inte om att killarna missförstår människors signaler. Istället rör det sig om en allmän beteendestörning, där de är utagerande och struntar fullständigt i andras känslor. Deras brist på respekt för andra gör att de lika gärna kan våldta någon, som att misshandla någon. De är sällan introverta eller udda killar, eftersom de har förmågan att skapa relationer inom gruppen"*. Kjellgren och Wassberg har märkt att vissa kan vara kaxiga överlevare som går sin egen väg. Det finns dock de gruppvåldtäktsmän som inte har gjort särskilt mycket väsen av sig tidigare, och fungerar bra i andra sammanhang.

Kvinnosyn

Andersson, Blomkvist, Lundberg N och Lundberg P är eniga om att gruppvåldtäktsmännen har liten eller bristande kunskap om sex och samlevnad. Kjellgren och Wassberg menar dock att *"killarnas sexualkunskap är väldigt skiftande, en del har stora kunskaper och andra saknar helt kunskaper"*. Samtliga ovan nämnda intervjupersoner har erfarenhet av att killarna pratar mycket om sex och tittar på porrfilm, men ofta har de aldrig haft sex. Porrfilmerna ger idéer om vad sex är och hur det går till, som de försöker efterlikna. De har ingen kunskap om hur en relation fungerar och hur de ska ta kontakt. Många gärningsmän tror att tjejer vill ha sex med fler personer samtidigt, och har en vanföreställning om att tjejer vill ha sex fast de gör motstånd. Det är en kognitiv förvrängning av sexualiteten, manligheten och kvinnor. Lundberg P har träffat en gruppvåldtäktsman som *"hört att medelålders ensamstående svenska kvinnor tycker att det är fantastiskt att ha jättemycket sex med flera män samtidigt"*. Han har noterat att killarnas språkbruk låter som om de är i en porrfilmsvärld eller maffiafilm. Kjellgren och Wassberg menar att *"ungdomar idag får en flod av sexuella budskap som handlar mycket om objektivering och förråande relationer. Vuxna saknar kontroll över vad ungdomar tar del av på Internet"*. Nästan alla ungdomar tar idag del av pornografi, men trygga och välfungerande ungdomar blir inte sexualförövare av det. Däremot kan riskungdomar få en väldigt förvriden sexualitet från Internet, som de vill förverkliga.

Andersson, Blomkvist, Lundberg N och Lundberg P menar att gruppvåldtäktsmännen har en machoattityd och försöker uppfylla sin idealbild av manlighet. En del av gärningsmännen har en etnisk bakgrund där de är väldigt noga med hur kvinnorna i familjen är. De ser tjejer som

antingen horor eller madonnor, och anser att de kan göra vad som helst med en del kvinnor, medan andra är lämpliga att gifta sig med. Det är endast de kvinnor som står dem nära som betraktas som riktiga kvinnor. Inte sällan höjer de upp mamma och syster på piedestal. *”Kvinnor från den egna gruppen skulle det aldrig falla dem in att behandla på det här sättet”*, anser Lundberg N.

Blomkvist, Lundberg N, Lundberg P och Richter är av åsikten att gärningsmännen saknar insikt om våldtäktshandlingen. De förnekar inte det som hänt, men anser inte att det är brott eftersom de påstår att tjejen var med på gruppsex. Killarna är stolta, skryter och berättar detaljerat om händelsen för sin omgivning. De uppvisar ett väldigt kvinnoförakt och uttrycker ofta att kvinnan som anmält dem är en slampa eller hora, och ute efter pengar. Kjellgren, Lagerkrans, Richter och Wassberg menar att killarna har dåliga värderingar och kvinnosyn, oavsett klasstillhörighet. Richter menar att *”det är en riskfaktor att de har attityder som stödjer övergreppet. Det är tankar som att hon får skylla sig själv om hon dricker så mycket, eller om hon bär en kort kjol och är ute sent på natten ”*. Det är en kognitiv förvrängning som fungerar som ursäkt för deras handlande.

Drivkrafter

Kjellgren och Wassberg anser att det i sexualbrott alltid är den sexuella driften som kommer i första hand. Sedan finns det andra komponenter som också kan vara viktiga. De unga killarna är fortfarande i en utvecklingsfas och en del kan ha ett sexuellt avvikande intresse. Men det handlar främst om att vara sexuell överhuvudtaget, än om att vilja våldta någon. *”Det är en myt att sexualbrott inte handlar om sex. Gruppvåldtäktsmännen använder makten för att kunna vara sexuella, och makten i sig är inget mål”*. Gruppdynamiken är också av betydelse, någon i gruppen kan ha starkare drift att våldta någon. En del kan tycka att det är spännande, medan andra är mer ambivalenta. En eller två i gruppen kan ha haft sexuella fantasier omkring våldtäkter. Grupptricket är en drivande faktor, och vissa har svårighet att stå emot, och blir uppslukade av gängmentaliteten i den situationen. *”Ungdomar har ett jättestarkt sexuellt intresse och blir lätt igångsatta. När någon blir sexuellt upphetsad har den inte så mycket empati. De väljer att tänka bort offret, och det behöver de inte ha en särskild störning för att göra”*. Blomkvist menar också att det är en sexuell drivkraft. Den är väldigt stark hos alla gärningsmän han har träffat. Vissa av dem motiverade våldtäkten med att de ville få sin sexuella debut avklarad.

Det är dock fler drivkrafter som spelar in. Blomkvist menar, precis som Kjellgren och Wassberg, att killarna har en mentalitet att "man tar det man vill ha", oavsett om det rör sig om sex eller pengar. Blomkvist betonar betydelsen av hur utanförskapet i samhället för med sig ilska och hat. Eftersom de har sämre möjligheter än andra, ser de inga möjligheter att bli någon. *"Gärningsmännen tycker illa om hela samhället och sig själva och då struntar de i alla andra, för att få det de vill ha"*. Lagerkrans instämmer också i att det handlar om en sexuell drivkraft. Hon tror dock att det rör sig om *"ett sexuellt umgänge som går överstyr. Gruppvåldtäktsmännen ser en möjlighet att ha sex, och tar den"*. Hon anser att unga personer är mer lättpåverkade av ett gruppsyck.

Richter tror, likt Lagerkrans, att drivkraften består av ett samband mellan tillfället som ges och gruppsyck. När situationen uppstår så tar behovet av tillhörighet, och att de vill imponera på varandra, över. Bekräftelsen från gruppen är så viktig att de bortser från sin egen vilja. Richter menar dock att drivkraften i grunden handlar om makt. Andersson och Lundberg P anser också att gärningsmännen drivs av att de vill ha makt och kontroll. De vill bekräfta sin manlighet och få högre status i gruppen. Det är mycket gruppsyck i de yngre gängerna, de vill visa vem som är störst. Det handlar egentligen inte om det sexuella utan om att visa sin makt och förnedra. Lundberg P menar att han *"tror att det är en grej att de visar att de kan, att de kan kontrollera folk på det sättet. Att det blir någon form av makt. Alltså stiger de i sin omgivning, de höjs på något sätt, eftersom de kunde ordna det här"*.

Lundberg N anser att gruppsycket utgör en betydande drivkraft och tror att gruppvåldtäkten handlar om någon slags stafett, där de hetsar varandra. Det rör sig i grund och botten om en tävling där deltagarna måste visa vad de går för. Han misstänker att marginaliserade invandrarkillar tar ut sin frustration på en vanligtvis infödd svensk tjej. *"De ger utlopp för sina egna besvikelser för att de inte kommit så långt som de önskar"*. Detta tolkar han som att våldtäkt handlar om ett maktspråk. Slutligen betonar Lundberg N även att det är en grundläggande sexualitet som utgör drivkraften.

Skillnader mellan gruppvåldtäktsmännen

Samtliga intervjupersoner lyfte fram skillnader mellan enskilda- och gruppvåldtäktsmän, mellan initiativtagaren och medföljarna, samt tvåpersons- och flerpersonsvåldtäktsmän.

Gruppvåldtäktsmän och enskilda våldtäktsmän

Andersson, Lundberg N, Lundberg P och Richter har sett att enskilda våldtäkter skiljer sig från gruppvåldtäkter genom att de ofta begås inom en relation. I gruppvåldtäkter har de inblandade inte en lika nära relation. Richter menar att *”enskilda våldtäktsmän drivs av ett behov av närhet och ömhet vilket gör att de ofta våldtar sin flickvän. De förstår inte gränsen mellan sex och kärlek, har svårt att läsa signaler och kommunicera”*. Andersson tror att enskilda våldtäktsmän drivs av sexualitet, snarare än makt. Vissa har ett upprepningstvång och har en psykisk sjukdom i grunden. Lundberg P tror även att enskilda våldtäktsmän är ensamma personer.

I gruppvåldtäkter har samtliga intervjupersoner sett att gruppdynamiken är en utmärkande faktor. Grupptrycket är många gånger avgörande för att våldtäkten ska ske. Det rör sig om unga individer där gruppmedlemmarna hetsar upp varandra och vill visa sin makt. Vissa vill egentligen inte delta, men känner sig tvungna. De tänker inte överhuvudtaget, utan är beroende av solidaritet med gruppen. När det gäller enskilda våldtäktsmän har de ingen att visa upp sig inför, utan bara sig själv. Blomkvist och Richter ser likheter mellan ledaren i gruppen och en enskild gärningsman, där ledaren har mer av de tendenser som en enskild gärningsman har. Den som är drivande i gruppen har en mer allvarlig sexuell problematik än medföljarna.

Kjellgren och Wassberg anser att målet vid enskilda våldtäkter är makt, det är däremot inget de kan se i gruppvåldtäkter, utan då handlar det om sexualitet. Även de betonar betydelsen av gruppdynamik vid gruppvåldtäkter. Grupptrycket kan även medföra ett tvång mellan gärningsmännen, som gränsar till mobbing och olaga tvång. I ett gruppvåldtäktsfall de har utrett *”tvingade de andra en pojke i gruppen att ha sex med tjejen först. Pojken lade sig ovanpå henne, och guppade lite med rumpan, så att det såg ut som att han gjorde någonting. Han viskade jättetyst till tjejen: ”vi låtsas” ”*. En del gärningsmän är själva offer, och upplever våldtäkten som något traumatiskt. De hånar, hetsar och vill imponera på varandra, och det finns en rädsla för att bli utesluten ur gruppen. Gruppen som helhet är inte patologisk, utan det finns en variation inom gruppen när det gäller gruppvåldtäkter. Vid enskilda våldtäkter vet utredare och behandlare att gärningsmannen har ett problem, vid gruppvåldtäkter måste varje individ granskas.

Tvåpersonsvåldtäktsmän och flerpersonsvåldtäktsmän

Gemensamt för intervjupersonerna är att de inte har sett några större skillnader mellan tvåpersonsvåldtäktsmän och flerpersonsvåldtäktsmän. Richter anser att *”det som skiljer de som är två, och de som är tre eller fler åt, är graden av skada hos individen, hur pass drivna de är. När de är två gärningsmän är det någonting i deras relation, som gör att de vill imponera på varandra. En av dem kan vara väldigt drivande och hetsa upp den andre. Det handlar om makt och att kunna visa någonting för sig själv och andra”*. Det finns dock ingenting i tvåpersons- och flerpersonsvåldtäktsmäns bakgrund som skiljer dem åt.

Andersson menar dock att tvåpersonsvåldtäktsmän ofta är kamrater och att de är äldre än flerpersonsvåldtäktsmän. De kan ha vuxit upp under normala och bra familjeförhållanden. Oftast sker våldtäkten oplanerat efter någon tillställning, då de är berusade. Vid flerpersonsvåldtäkter är det vanligare att de talat om att komma i kontakt med någon tjej strax innan våldtäkten. Gärningsmännen känner inte varandra lika väl. De vill imponera på varandra, visa vem som är störst och visa sin makt. Medan två gärningsmän snarare drivs av det sexuella. Lundberg P har inte heller sett några direkta skillnader mellan två och fler gärningsmän i deras bakgrund och ålder, men kan tänka sig att det blir en speciell stämning när de är fler. *”Då förväntas det att alla ska ställa upp och det blir mer machosnack. Det blir grabbigt i en negativ mening”*. När gärningsmännen är tre eller fler, kan stämningen bli lite mer tuff och aggressiv, än när det är två gärningsmän. Makt som drivkraft har de dock gemensamt. Kjellgren och Wassberg menar att tvåpersonsvåldtäktsmän, liksom enskilda våldtäktsmän, kan ha haft sexuella fantasier omkring våldtäkt tidigare. *”Är det två gärningsmän, och en absolut inte vill, så är det större chans att den ene går därifrån, man är inte lika fången. Däremot kan den ene utöva ett tryck på den andre, om det råder skilda maktförhållanden mellan dem. Är de emellertid fler, finns det en grupprocess som gör det svårt att gå ur gruppen”*.

Initiativtagare och medföljare

Intervjupersonerna är överens om att det finns en skillnad mellan den som är drivande i gruppen och de som följer med, medföljare. Oftast är det en person som driver och initierar våldtäkten, vilken har likheter med enskilda våldtäktsmän. Det är en stark grupprocess där svaga och lättpåverkade killar deltar för att de inte vågar säga nej. De skulle under andra omständigheter inte begå en våldtäkt, men känner press att visa att de har haft sex tidigare och att de duger. Medföljaren har ett behov av att imponera på ledaren. Ledaren har anti-sociala värderingar, personlighets- och relationssvårigheter och ofta problem med skolan. Richter

menar att *"medföljarna ofta är lite utanför och ensamma, vilket leder till att de söker tillhörighet på ett avvikande sätt"*.

Blomkvist menar att *"de som är drivande ofta har mer av kognitiva förvrängningar och avvikande sexualitet. De blir upphetsade av våld och sex, och att tvinga sig på någon. Medföljarna har inte direkt någon sexuell problematik, utan andra kriminella beteenden. Vanligtvis rör det sig om rån eller misshandel"*. Lundberg N, Kjellgren och Wassberg har sett att medföljarna oftare saknar allvarigare bekymmer. De visar ånger och förtvivlan efteråt och har insett att de handlat fel. Kjellgren och Wassberg menar att *"hela gruppen inte är patologisk, utan det kan finnas någon som har ett utpräglat intresse för sex med inslag av våld"*.

Kan alla män våldta?

Samtliga intervjupersoner menar att det inte är vem som helst som skulle kunna begå en våldtäkt. Det är killar som flyttat sina gränser, i kombination med en sned verklighetsuppfattning och kvinnosyn. Kjellgren, Richter och Wassberg anser att en sexuell utveckling sker utan medvetenhet om det. Vissa människor kan ha en större benägenhet att agera ut sexuellt än vad andra har. Om en person själv är uppväxt med att någon förgripit sig på, eller kränkt, honom, då lär han sig att det är tillåtet att överskrida andras gränser, vilket kan leda till utvecklandet av en sexuell avvikelse. Ofta har gärningsmännen varit lite avvikande sexuellt från väldigt tidig ålder, då de redan överskridit gränser som anses normala. Det finns män som fantiserar om våldtäkt, delvis beroende på att det är sådant som uppmuntras i dagens samhälle. Däremot är det långt från att fantisera om det, till att verkligen göra det. De som faktiskt begår en våldtäkt har mer svårigheter. Blomkvist anser att det rör sig om jag- svaga personer med en viss personlighetstyp. *"Jag tror inte vem som helst blir en våldtäktsman, men en viss personlighetstyp, och vissa omständigheter, som att hamna i fel grupp, så kan man nog göra mycket mer än man har tänkt sig"*. Lundberg N har svårt att svara på om vem som helst skulle kunna begå en våldtäkt. Han tror dock att killar från marginaliserade grupper lättare dras till destruktiva grupper. Det beror på att kompisar är ännu viktigare för dem som inte har stöd i vuxenvärlden.

Kan en gruppvåldtäktsman våldta ensam?

Andersson, Blomkvist, Lundberg P och Richter tror att den personen i gruppen som driver våldtäkten, liknar en enskild våldtäktsman och skulle kunna begå en våldtäkt på egen hand.

De som är drivande har en avvikande sexualitet och blir upphetsade av våld och sex. De finns däremot de i gruppen som ensamma inte skulle kunna begå en våldtäkt. Medföljarna har andra beteendeproblem och är svaga och lättpåverkade personer, som deltar för att de inte vågar säga nej. De vill imponera på killen som är drivande. Om gärningsmännen fått en kick av våldtäkten, speciellt om det är makt de är ute efter, är steget närmare till att upprepar det på egen hand.

Intervjupersonerna anser att risken är större att någon begår en gruppvåldtäkt på grund av grupptricket, även om de inte annars skulle begå en våldtäkt. Många killar är beroende av sina vänner i gruppen och att visa solidaritet. Lundberg N anser att *"i gruppvåldtäkter verkar det som att även killar som normalt sett aldrig skulle drömma om att göra så här, plötsligt dras in i det"*. Blomkvist menar att en person utsätts för ett stort tryck i en grupp, vilket gör att gärningsmännen inte förmår avstyra, utan fullföljer, våldtäkten. Lundberg P tror att *"det handlar om killar som flyttat sina egna gränser och inte är främmande för att medverka i någon annan form av kriminalitet"*. Han påpekar dock att inte alla kriminella är potentiella våldtäktsmän.

Kjellgren och Wassberg har uppfattningen att gruppvåldtäktsmän troligtvis känner sig lite mindre skyldiga än enskilda våldtäktsmän. Det ligger i hela förövarbeteendet att försöka minimera ansvaret, och i en grupp är det möjligt att dela skulden. Detta gör att vissa kan komma att delta i en gruppvåldtäkt, men aldrig begå en våldtäkt på egen hand. *"Därför bör utredare och behandlare inte diagnostisera ungdomar som sexuellt perversa eller avvikande. De är fortfarande i en utvecklingsfas och det är mer ett sexuellt avvikande intresse de kan ha. En del är högst normala in sin sexualitet och upprepar aldrig övergreppet. De flesta ungdomar som förgriper sig, gör det för att det är en väg till sexualitet, inte för att de älskar att våldta eller bara vill ha sex på det sättet"*. När killarna är i grupp är de rädda för att uteslutas om de inte ställer upp på vad initiativtagaren uppmanar. Samtidigt är det inte vem som helst som accepterar det, någon slags problem har de. Det behöver inte betyda att de har ett sexuellt avvikande intresse, utan att de har svårighet att stå emot och uppslukas av gängmentaliteten.

Lagerkrans och Lundberg N anser att det är svårt att besvara frågan om en gruppvåldtäktsman kan våldta ensam, eftersom de aldrig har reflekterat kring det. Dock tror de att det skulle kunna vara möjligt. Personer med ett riskbeteende och som har svag kontroll över sig själv

och har dåliga normer, kan bli förövare i olika former av sexuella situationer. De ligger i riskzonen för att begå både enskilda och gruppvåldtäkter. Det är även en fråga om vilken kvinnoosyn de har och att de blir uppmuntrade av varandra.

Behandling

Kjellgren och Wassberg tror inte att två, eller tre och fler, förövare är i behov av olika behandling. ”Däremot är det viktigt att göra analyser kring var och en, och analysera hur det gick till i detalj. För att se varje persons speciella behov, och sedan kunna sätta in rätt behandling för varje individ”.

Behandlare måste arbeta med det som de har gjort, och med deras ansvarstagande och att försöka se offrets situation i det som har hänt. I gruppvåldtäkter ska den som varit väldigt passiv inte genomgå samma behandlingsprogram, som den som har en svårare problematik. Oavsett om de var två eller fler ska de genomgå ett adekvat behandlingsprogram för sexualförbrytare.

Vidare menar Kjellgren och Wassberg att de som behandlar förövare måste arbeta med sexualiteten i första hand, även om det kan kännas lättare att arbeta kring makt, aggressioner och dåliga hemförhållanden. ”Många behandlare upplever det primitivt att arbeta med sexualdriften, och har svårt att prata om något som de tycker är intimt. Eftersom det är ett sexuellt brott, är det där man måste börja, och efter hand se de andra komponenterna, som också kan vara viktiga”. Ofta talar de om familjen, och inte om den unge som har problemet. Även om förklaringen finns till varför ett problem uppkom, så är det inte en lösning på problemet.

Kjellgren och Wassberg arbetar mest med gruppbehandling, men även individuellt. De anser att individualbehandling behövs för de gärningsmän som tänker på våldtäkt, och ”där det inte handlar om att de ville vara sexuella, men inte hade någon att vara sexuell med. Individualterapi behövs för att kunna prata om känsliga ämnen som egna kränkningar och egen utsatthet. Diagnoser är bra att ha, så att man vet att man hamnar rätt i behandling. Psykopater eller personer med empatistörning bör inte vara i grupp. Som behandlare är det också viktigt att sortera i vad det är som ska behandlas, och även titta på offrets roll. Om det egentligen är ett samspel från början mellan två parter, och den ene inte kan stoppa sig, är det inte lika stört och diagnostiskt allvarligt som en överfallsvåldtäkt. Dock ska det självklart behandlas”.

Richter är av uppfattningen att de som är två eller tre och fler är i behov av ungefär samma behandling. ”Medföljarna behöver antagligen inte lika mycket hjälp, de kanske behöver träna på att säga nej och tänka på konsekvenser innan. De pådrivande har betydligt större behov av behandling,

och behöver oftast mycket hjälp med att sätta ord på känslor och ta tag i sin egen utsatthet. Även sociala färdigheter brukar vara bristande. De behöver hjälp med att bara göra vanliga, vardagliga saker på ett adekvat sätt, så att de kan klara sig i samhället på samma villkor som alla andra. Sedan behöver de också diskutera kring sex och relationer och vad det betyder för dem. Hur de ska uppnå det som de vill ha på ett riktigt sätt”.

Blomkvist och Richter lyfter fram att forskning menar att gruppbehandling är det bästa sättet att arbeta med gruppvåldtäktsmän. Däremot arbetar de inte så på Garanten, eftersom gärningsmännen lever och bor tillsammans, och då vore det inte rimligt att ge dem så mycket kunskap om varandra. De arbetar därför med individualterapi, där de fokuserar på själva övergreppet. I terapin arbetar de med att medvetandegöra vilka riskfaktorer gärningsmännen har och hur de ska handskas med det. En av riskfaktorerna som de arbetar med är deras kognitiva förvrängningar av sexualiteten, vilket stödjer övergrepp. I gruppform arbetar de med sex- och samlevnadsutbildning, där de diskuterar hur kroppen fungerar, samt hur människor reagerar och har relationer. De talar mycket om känslor och tjejers sexualitet, eftersom de har svårigheter med sociala signaler, egna och andras. En annan del av behandlingen består av att gärningsmännen får träna på att handskas med ilska och konflikter. Även Andersson och Lundberg P tror att behandling krävs för killarnas sexual- och kvinnosyn och kriminella tänkande. De anser att gruppvåldtäktsmän behöver annan behandling än enskilda våldtäktsmän, eftersom problemet handlar om deras attityder och inte en sexuell störning.

Blomkvist, Kjellgren, Richter och Wassberg är överens om att flertalet av gruppvåldtäktsmännen aldrig begår nya övergrepp när de väl blir påkomna. Det räcker med att samhället markerar att det inte är tillåtet. Speciellt vid övergrepp på jämnåriga är det mer sannolikt att de upphör, och kanske gör det en gång men aldrig mer, oavsett om de får behandling. Det är dock större risk att gruppvåldtäktsmännen begår andra kriminella handlingar. Dessa fyra intervjupersoner arbetar med unga förövare och strävar efter att finna dem som fortsätter att begå övergrepp, eftersom vuxna förövare började i tidig ålder. Blomkvist har sett att *”skolan utgör en skyddsfaktor för återfall, både när det gäller sexuellt våld och annat våld”*.

Blomkvist och Richter betonar att behandling av unga som har begått gruppvåldtäkter inte har varit så framgångsrik. Detta beror delvis på att familjerna ofta förnekar våldtäkten och försöker förhindra deltagandet av behandling. *”Det handlar mycket om att känna sig*

misslyckad som förälder” menar Richter. Blomkvist och Richter lyfter fram att forskning visar att behandlingsarbete både med familjen, och pojkarna själva, har störst effekt. Därför arbetar Garanten med att hela familjen får hjälp att bearbeta händelsen. De har tagit del av forskning som menar att det är de som har både anti- social bakgrund, kriminalitet och som begår sexuella övergrepp som behöver mest stöd och behandling. Som det ser ut i nuläget är det den gruppen unga sexualförövare som får minst behandling. Det är viktigt att de får behandling tidigt eftersom de som begår sexuella övergrepp som vuxna började i tonåren.

Analys

Utifrån de resultat som erhållits anser uppsatsförfattarna att svar kan ges på forskningsproblemet och frågeställningarna. Problemet var att undersöka om det finns några skillnader mellan gruppvåldtäktsmännen i orsaken till deras deltagande. Dessutom var avsikten att ta reda på om de är i behov av olika behandling. Eventuella skillnader önskades förklaras utifrån psykodynamisk och sociologisk teori. Resultatet har visat att det finns skillnader mellan initiativtagaren och medföljarna. Den som är drivande i gruppen liknar en enskild gärningsman, på så sätt att denne har en sexuell problematik. Medföljarna har andra beteendeproblem och dras med på grund av gruppsycket. Vidare visar resultatet att det inte finns några större skillnader mellan tvåpersonersvåldtäktsmän och flerpersonersvåldtäktsmän. De skillnader som dock kunde urskiljas var att tvåpersonersvåldtäktsmän är något äldre än flerpersonersvåldtäktsmän. När de är två gärningsmän måste båda vara med på våldtäkten, eftersom gruppsycket inte är lika starkt.

Familj

Majoriteten av gruppvåldtäktsmännen kommer från dysfunktionella familjer. Gärningsmännen har varit utsatta för försummelse i sin uppväxt, de behöver dock inte ha varit utsatta sexuellt, vanligare är misshandel eller konflikter mellan föräldrarna. Det är inte heller ovanligt med skilsmässor vid tidig ålder, vilket har gjort att påfallande många har haft frånvarande pappor och varit ensamma med sina mammor. I gruppvåldtäktsmännens familjer har de ofta en bristande kommunikation, vilket medför att de saknar någon att prata med. Gärningsmännen har vanligen grundläggande personlighets- och relationssvårigheter.

En sexuell utveckling sker utan medvetenhet om det. Vissa människor kan ha en större benägenhet att agera ut sexuellt än vad andra har. Om en person själv är uppväxt med att

någon förgripit sig på, eller kränkt, honom, då lär han sig att det är tillåtet att överskrida andras gränser, vilket kan leda till utvecklandet av en sexuell avvikelse. Ofta har gärningsmännen varit lite avvikande sexuellt från väldigt tidig ålder, då de redan överskridit gränser som anses normala.

Analys utifrån Stollers psykodynamiska utvecklingsteori

Stoller menar att bakgrunden till utvecklandet av ett sexuellt avvikande beteende är ett trauma från barndomen då manligheten har kränkts. Kränkningen kan innebära sexuella övergrepp och misshandel, men även attityder och uppfostran med inslag av hån och förakt. En svag mansidentitet uppstår i ett ofullständigt utträdande ur symbiosen med modern. Fadern har oftast saknats eller inte kunnat bygga upp en nära relation med sin son och fungera som en manlig förebild. En svag mansidentitet, i kombination med kränkningar, kan leda till utvecklandet av ett sexuellt avvikande beteende.

Det avgörande för utvecklingen av en perversion är att traumat förblir obearbetat, vilket skapar förvirring och bristande tillit till omvärlden. Tvivel till den egna förmågan och bristande tillit blir grunden för den fientlighet som den perverse uttrycker. Genom övergreppet hämnas förövaren de kränkningar han själv upplevt. Övergreppets syfte är att iscensätta det egna övergreppet, fast med ombytta roller. Förövaren tar angriparens roll för att försvara sig mot känslan av hjälplöshet som han en gång har upplevt. I hämndbehovet finns även behov av att ha makt och kontroll över andra, som är förknippat med en lustbetonad känsla av överlägsenhet. (Kwarnmark & Tidefors Andersson, 1999, s. 22-25) (Hedlund, 1989, kap. 5).

Den som är drivande i gruppen har en svårare sexuell problematik och kognitiva förvrängningar än medföljarna. De blir upphetsade av sexuellt våld, och att tvinga sig på någon. Initiativtagaren har, enligt Stollers teori, utvecklat en sexuell perversion, vilken har uppkommit utifrån upplevelser i barndomen (a. a., 1999) (Stoller, 1986). Flera av intervjupersonerna lyfte fram att gärningsmännen vuxit upp utan en fadersgestalt. Detta leder, enligt Stoller, till utvecklandet av en svag mansidentitet. De har saknat en manlig förebild att identifiera sig med, vilket har medfört att de har en förvrängd bild av vad manlighet är och hur en man ska vara. Även Hedlunds (1989, kap 5, 7) kliniska studier har visat att många våldtäktsmän har saknat en far, och haft ett komplicerat förhållande till sin mor. Att förlora sin far innebär en förlust som är svår att reparera. Förlusten kan yttra sig i bitterhet och hat, och kan leda till utvecklandet av ett sexuellt avvikande beteende.

Resultatet visade att gärningsmännen varit utsatta för försummelse, misshandel eller annan kränkande behandling i sin barndom. Föräldrarnas uppfostran kan även ha bestått av attityder med inslag av hån och förakt. De har bevittnat konflikter och förakt mellan föräldrarna och även upplevt sig kränkta. Stoller menar att sådana kränkningar leder till tvivel till den egna förmågan och en bristande tillit till omvärlden. Gruppvåldtäktsmännen har inte fått sina symbiotiska behov av närhet tillfredställda, och försöker på olika sätt kompensera för detta. I gruppvåldtäkten får gärningsmannen möjlighet att uppleva närhet, samtidigt som han har kontroll över den. En svag mansidentitet, i kombination med kränkningar, kan leda till utvecklandet av ett sexuellt avvikande beteende. Genom övergreppet hämnas förövaren de kränkningar han själv har upplevt. Övergreppets syfte är att iscensätta det egna övergreppet, fast med ombytta roller. (Kwarnmark & Tidefors Andersson, 1999) (Stoller, 1986).

Vilket dock framgår av resultatet bör diagnoser om sexuell perversion göras med viss reservation när det gäller unga personer. De är fortfarande i en utvecklingsfas och de flesta ungdomar som förgriper sig, gör det för att det är en väg till sexualitet. Det gör det inte för att de älskar att våldta, eller bara vill ha sex på det sättet. En del är högst normala in sin sexualitet och upprepar aldrig övergreppet. Däremot visar resultatet att den drivande i gruppen skulle kunna begå en våldtäkt på egen hand, eftersom denne har samma sexuella perversion som enskilda våldtäktsmän. Tvåpersonsvåldtäktsmän visar också större likhet med enskilda våldtäktsmän, eftersom de inte är lika beroende av en större grupps påtryckningar. Detta betyder således att de har tendenser av en sexuell perversion. Emellertid har medföljarna oftast inte någon uttalad sexuell problematik, utan andra beteendeproblem och gränslöst beteende. När killarna är i grupp är de rädda för att uteslutas om det inte ställer upp på vad initiativtagaren uppmanar. Detta gör att vissa kan komma att delta i en gruppvåldtäkt, men aldrig begå en våldtäkt på egen hand.

Marginalisering

I resultatet har det lyfts fram att gruppvåldtäktsmännen ofta lever under marginaliserade förhållanden tillsammans med sina familjer. Det kan antingen bero på att de har en invandrarbakgrund och att de inte kommer in i samhället, eller att föräldrarna har andra sociala bekymmer. Gärningsmännen är inte delaktiga i samhället, och är sällan med i någon förening. Det är ett stort avstånd mellan dem och föräldrarna, speciellt i familjer som kommer från andra kulturer. De har det typiska invandrarproblemet att de delvis vill vara svenska, men

föräldrarna vill uppfostra dem enligt deras gamla seder. Killarna bryter mot både familjens och samhällets regler, vilket medför att de blir utstötta och inte får något stöd från något håll. Det kan också vara att föräldrarna inte är överens om hur de skall uppfostra barnen, och att de har bristande vetskap om vad barnen gör. Kompisarna blir ännu viktigare för dem som inte har stöd i vuxenvärlden och risken är större att de lättare dras till destruktiva grupper.

Marginaliseringen i samhället gör att unga killar dras till gemenskap i gäng som har anti-sociala värderingar, i vilka de begår brott. Gruppvåldtäktsmännen är vanligtvis kända hos myndigheterna tidigare, både hos socialtjänsten och barnpsykiatrin. Intervjupersonerna är samtliga av uppfattningen att gruppvåldtäktsmännen har ett brottsligt förflutet, det rör sig dock inte om sexualbrott utan vanligen rån, stölder eller misshandel. Vissa har även suttit i fängelse tidigare. Det finns de gruppvåldtäktsmän som kommer från socialgrupp I, emellertid är det mer vanligt att killarna kommer från utsatta miljöer, som förorter till storstäder, och har ekonomiskt fattigt. I dessa utsatta miljöer är det inte ovanligt att unga killar brukar alkohol och narkotika. Dessutom har de ofta haft svårigheter i skolan tidigt och kanske varit mobbade.

Analys utifrån Mertons anomiteori

Stollers teori förklarar initiativtagarnas deltagande i gruppvåldtäkter utifrån en sexuell perversion, och tar inte hänsyn till samhällets eller gruppens påverkan. Teorin förklarar inte medföljarnas motiv till deltagandet i våldtäkten. Inte heller förklarar den varför vissa som deltar i en gruppvåldtäkt inte visar tecken på någon sexuell perversion, och aldrig begår en våldtäkt på nytt. Däremot kan Mertons anomiteori ange orsaken till en grupps avvikande beteende, som att begå en gruppvåldtäkt, utan att utgå ifrån sexuella perversioner hos individen.

Mertons anomiteori utvecklades som en generell teori för att förklara de flesta typer av avvikelser och sociala problem (bortsett från biologiska defekter). Han menade att anomi uppstår när kulturella mål (t ex ekonomisk framgång) värderas högt i samhället, och individen inte med legitima medel kan nå de förväntade målen. Eftersom alla i samhället inte har tillgång till legitima möjligheter för att nå de eftersträlvade målen, utvecklar de människorna ett avvikande beteende. Innovation är ett sätt att uppnå målen genom att använda nya, ofta icke-legitima, medel. När individen inte kan nå de kulturella målen blir den stressad, vilket kan leda till normöverträdelser. De individer som är minst integrerade i samhället har högst grad av normavvikelse, vilket innebär att samhällen med svag integration uppvisar en hög

grad av avvikelse (Adler & Laufer, 1995, s.81-90) (Olsson & Swärd, 1994, s.104, 120-121) (Merton, 1949, s.185-214).

Med industrialismens intågande har samhället förändrats i riktning mot ett individualistiskt tänkande, till skillnad från tidigare då familjen och lokalsamhället ansågs viktigare. I det äldre samhället hade alla sin funktion och uppgift, vilket gav var och en trygghet, tillhörighet och identitet. I det moderna samhället har förändringarna lett till nya värderingar och mål. Rikedom står som symbol för framgång och pengar är det mål som människor strävar efter. Pengar ger människor status och prestige i samhället (a. a., 1949, s.186-190).

Det är långt ifrån alla i Sverige som har möjlighet att uppnå de samhälleliga målen. Svårast är det för dem som bor i segregerade områden, är drabbade av arbetslöshet och är dåligt integrerade i samhället (Leijonborg & Rojas, 2004.12.05, Öberg, 2004.12.06 i Dagens Nyheter). Många av dessa människor upplever en känsla av hopplöshet, vilket gör att de tar till olagliga medel för att nå målen, som är att vara delaktig i samhället, vilket Merton (1949) kallar innovation. Detta kan ge en förklaring till uppkomsten av gruppvåldtäkt. Resultatet visade att många gruppvåldtäkter begås av ungdomar ifrån segregerade områden, med en stor känsla av utanförskap. I gruppvåldtäkten får gruppmedlemmarna sin manlighet bekräftad och uppnår en känsla av makt och kontroll. Detta förklarar hela gruppens handling, både initiativtagaren och medföljarna, som ofta är marginaliserade i samhället.

Av resultatet framgick att killar med utländsk bakgrund var något överrepresenterade i gruppvåldtäkter. Vidare visade resultatet att det inte var den kulturella bakgrunden som var avgörande för handlingen, utan deras utanförskap i samhället. Eftersom dessa killar både bryter mot familjens och samhällets regler, medför det att de blir utstötta och inte får något stöd från något håll. Anomiteorin menar att individen blir stressad då den inte kan nå de kulturella målen, vilket kan leda till normöverträdelser. Gruppvåldtäktsmännen med invandrarbakgrund lever i dubbel frustration, eftersom de varken når familjens kulturella mål eller majoritetssamhällets mål. De individer som är minst integrerade i samhället har högst grad av normavvikelse, vilket innebär att samhällen med svag integration uppvisar en hög grad av avvikelse (Adler & Laufer, 1995, s.81-90) (Olsson & Swärd, 1994, s.104, 120-121) (Merton, 1949, s.185-214). Detta gäller i högsta grad killar med invandrarbakgrund i marginaliserade områden, som är minst integrerade i samhället. Även killar med svensk bakgrund som bor i segregerade områden, lever i ett utanförskap. Dock är deras möjligheter

att nå målen inte lika begränsade, eftersom de lättare kan ses som en del av majoritetssamhället, vilket gör deras utanförskap mindre synligt.

Enligt resultatet begås gruppvåldtäkter övervägande av unga personer. Statistik (Ahlberg, 2000) visar att speciellt gruppvåldtäkter som begås av tre eller fler gärningsmän oftare är ungdomsrelaterade. Marginaliseringen i samhället gör att unga killar dras till gemenskap i gäng som har anti-sociala värderingar, i vilka de begår brott. Gänget får dem att känna tillhörighet och skapa sig en identitet. De unga är fortfarande osäkra i sin manliga identitet och sexualitet, och använder gänget som arena för att testa sina gränser. Gruppen ger gärningsmännen möjlighet att övervinna känslan av misslyckande och betydelselöshet, där kan de vara stolta för den de är, och ta kontroll över sin situation. Speciellt viktigt är gänget för unga killar som saknar fäder, då de i gänget, genom slagsmål, kriminalitet och sexuella äventyr, får möjlighet att utveckla en manlig identitet. (Ohlsson & Swärd, 1994, s.35,115). Mertons anomiteori ger en förklaring till varför gruppvåldtäkter som begås av tre eller fler gärningsmän oftare är ungdomsrelaterade.

Användandet av lagliga medel för att nå de samhälliga målen är vanligtvis mer effektiva, därför kommer de som har tillgång till dessa att välja dem. Oavsett om det är två eller tre och fler gärningsmän handlar det i grunden om att när samhället blir anomiskt, kommer vissa att finna olagliga medel mer effektiva. Utifrån Mertons anomiteori kan man se gruppvåldtäkt som ett sådant medel att uttrycka sin vanmakt skapad av det anomiska samhället (Adler & Laufer, 1995, s.89).

Drivkrafter

Resultatet visade att olika drivkrafter är av betydelse för att någon ska kunna begå en gruppvåldtäkt. De tydligaste drivkrafterna var sexualitet, makt och grupstryck. Dock var resultatet inte samstämmigt om vilken den centrala drivkraften i gruppvåldtäkter är. En del av de intervjuade ser den sexuella drivkraften som en grundläggande biologisk sexualitet, som alla människor har. Vissa människor kan emellertid ha en större benägenhet att agera ut sexuellt än vad andra har. Andra tillfrågade menar att det egentligen inte handlar om det sexuella, utan om att visa sin makt och ha kontroll. Gärningsmännen vill bekräfta sin manlighet och får högre status i gruppen. Även grupstrycket utgör en betydande drivkraft för att någon ska kunna begå en gruppvåldtäkt.

Analys utifrån Stollers psykodynamiska utvecklingsteori och Mertons anomiteori

Att mena att drivkraften till gruppvåldtäkter endast är en grundläggande biologisk sexualitet, är att förenkla problemet och räcker inte som förklaring. Utifrån Stollers teori är sexualiteten endast ett medel att nå målet, vilket är att återta makten. Det är kränkningar i uppväxten som medför en känsla av vanmakt, vilket lär individen att det är tillåtet att överskrida andras gränser. Detta kan leda till utvecklandet av en sexuell avvikelse. Stoller menar att övergreppet är ett sätt för gärningsmannen att utöva makt och kontroll över offret, och försvara sig mot en tidigare känsla av hjälplöshet. Vilket beskrivits tidigare i analysen, är det inte ovanligt att initiativtagaren i gruppen har en sexuell perversion, och drivs därmed av ett behov av makt. I gruppvåldtäkten får denne även möjlighet att kontrollera både offret och gruppmedlemmarna, vilket förstärker känslan av makt. Detta ger en förklaring till varför initiativtagaren väljer att begå en våldtäkt tillsammans med andra, trots att denne har en sexuell avvikelse och skulle kunna begå en våldtäkt på egen hand (Hedlund, 1989, kap 2).

Utifrån Stollers teori är återtagandet av makten drivkraften till att begå ett sexuellt övergrepp. Medan Stoller fokuserar på kränkningar i barndomen, ser Merton att känslan av maktlöshet bottnar i ett utanförskap i samhället. Vilket tidigare berörts lever flertalet av gruppvåldtäktsmännen i segregerade områden. Utanförskapet i samhället för med sig ilska och hat mot det samhälle som de är utestängda ifrån. Gärningsmännen tycker illa om hela samhället, och sig själva. Då struntar de i alla andra människor, och tar det de vill ha, oavsett om det rör sig om sex eller pengar.

Gruppvåldtäktsmännen har i sin uppväxt tidigt börjat med annan brottslighet och försummat sin skolgång. Många av dem har saknat det stöd de skulle ha behövt för att klara av att bli godkända i grund- och/eller gymnasieskolan. De som inte har fullföljt sin skolgång har svårare att komma in på arbetsmarkanden, vilket gör att de kommer att stå utanför samhället. Eftersom de har sämre möjligheter än andra, ser de inga möjligheter att bli någon. Frustrationen de upplever medför, enligt Mertons anomiteori, att de tar till icke- legitima medel för att återta makten. Gruppvåldtäkt kan ses som ett maktspråk, och ett sådant medel de tar till, när omgivningen har misslyckats med att ge dem legitima medel att delta i samhället, på lika villkor som andra. Detta kan även ses som en förklaring till varför vissa killar med utländsk bakgrund begår en gruppvåldtäkt mot en svensk tjej. De tar ut sin egen besvikelse och frustration på den svenska tjejen, som i deras ögon symboliserar det som de inte kan uppnå, och som håller dem utanför samhället.

Mertons anomiteori ger en förklaring till hur det kommer sig att en person, som saknar en sexuell perversion, kan delta i en gruppvåldtäkt. Flerpersonsvåldtäkter, som ofta begås av unga personer ifrån marginaliserade områden, kan i större utsträckning förklaras utifrån detta perspektiv. Medan tvåpersonsvåldtäktsmän snarare liknar enskilda våldtäktsmän och drivs av en sexuell perversion.

Behandling

I gruppvåldtäktsfall är det viktigt att göra analyser kring var och en, för att se varje persons speciella behov, och sedan kunna sätta in rätt behandling för varje individ. Behandlare måste arbeta med deras ansvarstagande och att försöka se offrets situation i det som har hänt. Intervjupersonerna som har erfarenhet av behandling av gruppvåldtäktsmän, arbetar med gärningsmännens sexuella problematik och deras kognitiva förvrängningar. Individualterapi är lämpligt för att kunna prata om känsliga ämnen, som egna kränkningar, egen utsatthet, och själva övergreppet. I terapin arbetar de även med att medvetandegöra vilka riskfaktorer gärningsmännen har, och hur de ska handskas med det. I gruppform arbetar de med sex- och samlevnadsutbildning. En annan del av behandlingen består av att gärningsmännen får träna på att handskas med ilska och konflikter. Intervjupersonerna lyfter fram att forskning visar att behandlingsarbete med både familjen och pojkarna själva har störst effekt.

Flertalet av gruppvåldtäktsmännen begår aldrig nya övergrepp när de väl blir påkomna. Det räcker vanligtvis med att samhället markerar att det inte är tillåtet. Speciellt vid övergrepp på jämnåriga är det mer sannolikt att de upphör, och kanske gör det en gång men aldrig mer, oavsett om de får behandling. Emellertid är det större risk att gruppvåldtäktsmännen begår andra kriminella handlingar. Däremot är det viktigt att ta våldtäkten på allvar. Eftersom de som begår sexuella övergrepp som vuxna började i tonåren, är det viktigt att de får behandling tidigt. Som det ser ut idag är det gruppen unga sexualförövare, med anti-social bakgrund och kriminalitet, som trots att de behöver mest stöd och behandling, får minst behandling.

Analys utifrån Stollers psykodynamiska utvecklingsteori och Mertons anomiteori

Resultatet visade att de som är två eller tre och fler, när de begår en gruppvåldtäkt, är i behov av ungefär samma behandling. Skillnader i behandlingsbehov uppmärksammades dock mellan initiativtagaren och medföljarna. Eftersom initiativtagaren ofta har en sexuell perversion, har de ett större behov av hjälp, och behöver en behandling som är anpassad

därefter. Vanligtvis behöver de mycket hjälp med att sätta ord på känslor och ta tag i sin egen utsatthet. Även sociala färdigheter brukar vara bristande. Därför behöver de stöd i att bara göra vardagliga saker på ett adekvat sätt, så att de kan klara sig i samhället på samma villkor som alla andra. De har också ett stort behov av att diskutera kring sex och relationer, och vad det betyder för dem, samt hur de ska uppnå det som de vill ha, på ett riktigt sätt.

Vidare visade resultatet att medföljarna i en gruppvåldtäkt inte alltid bör genomgå samma behandlingsprogram som den som har en svårare problematik. De kanske behöver träna på att säga nej och tänka på konsekvenser innan de handlar. Lämplig behandling för dem skulle kunna vara att förändra deras sexual- och kvinnosyn, samt deras kriminella tänkande. Detta är en mer passande behandling, eftersom problemet handlar om deras attityder och inte en sexuell perversion.

Av analysen har det framgått att gruppvåldtäktsmännen skiljer sig åt inbördes och är i behov av olika behandling. Utgår behandlingen från Stollers psykoanalytiska utvecklingsteori bör tyngdpunkten vila på individualterapi, där tidiga trauman bearbetas. Behandlingen bör också fokuseras på familjearbete, eftersom problematikens uppkomst kan härledas till relationerna inom familjen. Eftersom resultatet visade att initiativtagaren oftare har utvecklat ett sexuellt avvikande beteende, är det den typ av behandling som är lämpligast. Utifrån Mertons anomiteori däremot, bottnar problemet i individens oförmåga att uppnå de mål som eftersträvs i samhället. Vanligen är det de marginaliserade i samhället som har svårast att uppnå dessa mål.

Utgick behandlare från Mertons anomiteori skulle de arbeta med jag- stärkande terapi, för att återta sin makt över sig själv och sin situation, med legitima medel. Behandlingen skulle även fokusera på gruppvåldtäktsmännens gränslösa beteende, då de saknar respekt för sig själva och andra. Eftersom gärningsmännens maktlöshet över sin situation har medfört att de har en bitter attityd mot samhället, bör behandlingens syfte vara att återföra och göra dem delaktiga i samhället. Detta kan uppnås genom att ge dem möjlighet att slutföra sin skolgång och komma ut i arbetslivet. Resultatet har visat att medföljarna i gruppvåldtäkter vanligtvis saknar en sexuell perversion och lever under marginaliserade förhållanden, och skulle därför gynnas av en sådan behandling. Det bör dock betonas att det sällan går att skilja individuella och samhällseliga faktorer åt, utan det är ofta samverkande riskfaktorer som är av betydelse för att

kunna begå en gruppvåldtäkt. Därför är en kombinerad behandling av gruppvåldtäktsmännen det mest effektiva.

Diskussion

Problemet som uppsatsförfattarna ville undersöka var om det finns några skillnader mellan gruppvåldtäktsmännen i orsaken till deras deltagande. Dessutom var avsikten att ta reda på om de är i behov av olika behandling. Eventuella skillnader önskades förklaras utifrån psykodynamisk och sociologisk teori. Utifrån de resultat som erhållits anser uppsatsförfattarna att svar kan ges på forskningsproblemet och frågeställningarna.

Det är svårt att ge en enhetlig bild av vem gruppvåldtäktsmannen är, detta var heller inte uppsatsförfattarnas avsikt. Resultatet har dock visat att det finns tydliga likheter, men även skillnader, mellan gärningsmännen. Eftersom en grupp består av skilda individer med olika bakgrund, så finns det olika förklaringar till deras deltagande i en gruppvåldtäkt. Samtliga intervjupersoner har betonat gruppsyckets betydelse. Gruppteoretiska förklaringar skulle betyda att alla män skulle kunna begå en gruppvåldtäkt i destruktiv grupp (Svedberg, 2003, s.56, 166-168). Dock tror vi att gruppsycket inte räcker som förklaring. Det kan ofta vara en kombination av att vara marginaliserad i samhället, och graden av jag- svaghet, som är avgörande för deltagandet. Det finns även de gruppvåldtäktsmän som har en uttalad sexuell problematik. Vi har emellertid fått uppfattningen att flertalet deltar i gruppvåldtäkter på grund av att de har attityder som stöder övergrepp, och inte för att de har en sexuell perversion.

Flera av intervjupersonerna har vittnat om att gruppvåldtäktsmännen har en förvrängd och nedvärderande kvinnoyn. Vissa av gärningsmännen har uppfattningen att alla tjejer vill ha gruppsex, och tolkar ett trevligt bemötande som en invit till sex. De ser även tjejer som befinner sig i festsammanhang och bär utmanande kläder, som horor, vilka de tror att de kan behandla hur som helst. Den bild som framträtt är skrämmande, och vi har funderat om det är en allmän attitydförändring som skett i samhället bland dagens unga. Undersökningar som har gjorts har visat att både tjejer och killar idag, har en bild av hur en tjej ska bete sig för att inte bli sedd som en hora. Språkbruket i skolan är sexualiserat och nedvärderande (Forsberg, 2000, s.80-111) (Jeffner, 1997). Vi är av uppfattningen att dessa attityder till stor del kommer ifrån vad samhället förmedlar.

Det finns en diskurs i media om samhällets sexualisering, som vi har tagit del av de senaste åren (Lorentzi, 2004.11.21 i Dagens Nyheter). Kvinnan objektifieras och idealbilden är en smal och vacker kvinna som ska behaga mannen. Medierna förstärker bilden av kvinnan som ett sexobjekt. Dokumentärsåporna på tv uppmuntrar deltagarna till att dricka alkohol, ha sex med varandra och överskrida sina gränser. Många ungdomar tittar på dessa tv program, och får en förvrängd bild av hur kvinnor och män ska förhålla sig till varandra. Den bild de får överensstämmer nästintill med porrfilmerna, som resultatet har visat att många av gruppvåldtäktsmännen tittar på och fått inspiration ifrån. Det bör dock återigen påpekas att detta allena inte är tillräckligt för att begå en gruppvåldtäkt. Ytterligare en signal som samhället sänder ut, kommer från rättsväsendet. Under intervjuerna lyfte intervjupersonerna fram att många gruppvåldtäktsutredningar läggs ned, eftersom bevis ofta saknas och ord står mot ord. I de fall där åtal väcks, får offret utstå att bli ifrågasatt och skuldbelagd för det som inträffat. När rättsväsendet underlåter att markera att våldtäkt är oacceptabelt, kan gruppvåldtäktsmännen få uppfattningen att tjejen bär skulden för deras agerande. Detta diskuteras närmare i Flickan och skulden (Wennstam, 2002).

Det är svårt att undgå att exponeras för dessa budskap, dock kan de flesta hantera dem, eftersom deras omgivning kan ge stöd och jämvikt till denna bild. Familjen har en viktig del i det stödet, eftersom det är där den första förebilden grundläggs av hur relationer fungerar. Saknar någon det stödet från sin hemmiljö, har den svårare att stå emot intrycken som förmedlas av samhället. Detta kan förklara varför en stor del av gruppvåldtäktsmännen som har dåliga hemförhållanden, även har en dålig kvinnosyn.

Vilket har framgått finns det flera olika orsaker till att någon begår en gruppvåldtäkt. Kunskap om skillnaderna är betydelsefulla för behandlingsarbetet. I nuläget är det endast gruppvåldtäktsmän som har en svår sexuell problematik som får professionell behandling. De övriga deltagarna, medföljarna, har vanligtvis en annan typ av problematik av anti-social karaktär, vilken också kräver behandling. I analysavsnittet gav vi förslag till lämplig behandling för dem utan sexuell perversion, och anser att familjehemsplacering vore ett bra alternativ. I familjehemmet har de möjlighet att bygga upp goda familjereaktioner och återföras i samhället. Då skulle de få träna på att göra vardagliga saker, i en icke-institutionell miljö och även återuppta sin skolgång, som är en viktig skyddsfaktor mot återfall i kriminalitet. De har också möjlighet att erhålla arbetspraktik, så att de kommer ut i

arbetslivet. För de gruppvåldtäktsmän som saknar goda familjeförhållanden, skulle detta vara ett sätt att få vuxet stöd och goda förebilder (Fastman, 2004).

Den valda metoden har givit uppsatsförfattarna ett gediget och intressant material. Eftersom kunskapen och forskningen om gruppvåldtäkter i Sverige är begränsad, ansågs kvalitativa intervjuer med informanter vara den lämpligaste metoden. Det finns endast ett fåtal professionella i Sverige som kommer i kontakt med gruppvåldtäktsmännen, och den valda metoden gjorde det möjligt att sammanställa deras kunskaper och erfarenheter. Eftersom intervjupersonerna har haft skilda perspektiv, har det givit oss en mångfacetterad bild och fördjupad kunskap i ämnet. Mertons anomiteori och Stollers psykoanalytiska utvecklingsteori har varit till ytterligare hjälp för förståelse av varför någon deltar i en gruppvåldtäkt. Vid val av dessa teorier utslöts andra möjliga förklaringsteorier, som biologiskt orienterade teorier eller gruppteorier. Hade dessa utgjort den teoretiska grunden, skulle intervjufrågorna ha haft en annan utformning, och även analys och resultat hade blivit annorlunda. Med en biologisk förklaringsmodell ses ett samband mellan överproduktion av manliga könshormoner och benägenhet att begå sexuella övergrepp. Våldtäkten blir ett sätt för mannen att försäkra sig om att hans gener sprids vidare (Kwarnmark & Tidefors Andersson, 1999, s.11) (Löwkrona, 2001). Att välja teori innebär alltid en begränsning, men är nödvändigt för att kunna fördjupa sig i ett ämne. De valda teorierna gjorde det möjligt att analysera uppkomsten av orsaken till maktlöshet, på både individ- och samhällsnivå.

Under uppsatsens tillblivelse har vår kunskap och förståelse om gruppvåldtäktsmännen fördjupats. Förhoppningen är även att uppsatsen ska bidra till att yrkesverksamma inom socialt arbete får en ökad kunskap och medvetenhet om detta komplexa ämne. Resultatet lyfte fram brister i utredningsarbetet inom socialtjänsten, vilket leder till att många gruppvåldtäktsmän inte får någon behandling. Kanske kan denna uppsats så ett frö hos socialarbetare, vilket blir början till att kommuner och stadsdelar uppmärksammar, och inte undflyr, problemet med gruppvåldtäkter. Dock är fortfarande inte kunskapen om ämnet fullständig. Uppsatskrivandet har genererat fler nya frågor, som det skulle vara intressant att forska vidare om. Vi frågar oss om det finns gruppvåldtäkter som begås av kvinnor, eller om det är ett manligt fenomen. Vidare undrar vi vilka orsaker som ligger till grund för gruppvåldtäkter som begås av, och mot, män. Båda frågorna är intresseväckande, eftersom det saknas kunskap om fenomenens existens. Det vore även intressant att ta del av någon jämförande internationell studie, för att se om gruppvåldtäkt är avhängigt samhället. Slutligen

har det framgått av intervjuerna att offret i gruppvåldtäkter ofta lever i en utsatt situation och är försummad av sin familj. Därför är det av stor vikt att forska om vem offret är, för att tidigt kunna stärka dessa tjejers självkänsla och gränssättande, i preventivt syfte.

Referenslista

Adler, F., & Laufer, W S. (1995). *The legacy of anomie theory*. New Jersey: Transaction Publishers.

Ahlberg, J. (2000). *Statistik om gruppvåldtäkter*. Brottförebyggande rådet 2000/3.

Andersen, H., & Kaspersen, L. B. (red.) (1999). *Klassisk och modern samhällsteori*. Lund: Studentlitteratur.

Backman, J. (1998). *Rapporter och uppsatser*. Lund: Studentlitteratur.

Bjereld, U., Demker, M., & Hinnfors, J. (2002). *Varför vetenskap?* Lund: Studentlitteratur.

Blanchard, W. H. (1959). The group process in gang rape. *The journal of social psychology*. Vol. 49, pp. 259- 266.

Brownmiller, S. (1975). *Våldtäkt*. Stockholm: Pan/ Norstedts.

Ekselius, E. (1982). *Våld mot kvinnor*. Stockholm: Prisma.

Eliasson, M. (1997). *Mäns våld mot kvinnor*. Stockholm: Natur & Kultur.

Esaiasson, P., Gilljam, M., Oscarsson, H., & Wängnerud, L. (2003). *Metodpraktikan*. Stockholm: Norstedts Juridik.

Fastman, N. (2004). *Fungerar familjehemsvård för ungdomar*. Stockholm: Stiftelsen Credo.

Forsberg, M. (2000). *Ungdomar och sexualitet- en kunskapsöversikt år 2000*. Folkhälsoinstitutet. Artikelnummer 2000:15.

Goldberg, T. (2000). *Narkotikan avmystifierad*. Solna: Academic publishing of Sweden.

Granström, K. (2000). *Dynamik i arbetsgrupper*. Lund: Studentlitteratur.

Gregow, T. (2004). *Sveriges rikes lag*. Stockholm: Nordsteds Juridik.

Groth, N. (1979). *Män som våldtar*. Stockholm: Prisma.

Hedlund, E. (1989). *Med könet som vapen och värn*. Stockholm: SESAM.

Hedlund, E., & Göthberg, M. (2002). *Våldtagen*. Stockholm: RFSU.

Hedlund, E., Lundmark, B., & Lundmark, G. (1979). *Våldtäktskliniken*. Stockholm: Prisma/RFSU.

Hedlund, E., & Lundmark, G. (1983). *Våldtäkt- vanmakt*. Göteborg: Graphic systems.

Jeffner, S. (1997). "Liksom våldtäkt typ". Uppsala universitet. Institutionen för sociologi.

Kjellgren, C. (2000). *Ungdomar som förgriper sig sexuellt*. Socialstyrelsen, expertrapport. Artikelnummer 2000-36-5.

Kjellgren, C., & Wassberg, A. (2002). *Unga förövare och unga offer*. Socialstyrelsen, expertrapport. Artikelnummer 2002-123-42.

Kvale, S. (1997). *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund: Studentlitteratur.

Kwarnmark, E., & Tidefors Andersson, I. (1999). *Förövarpsykologi*. Stockholm: Natur och Kultur.

Larsson, S., Lilja, J., & Mannheimer, K. (red.) (2004). *Undersökningsmetoder i samhällsvetenskap och socialt arbete*. Lund: studentlitteratur.

Leijonborg, L., & Rojas, M. (2004.12.05) *Explosiv ökning av antalet utsatta bostadsområden*. Dagens Nyheter. s. 6.

- Lorentzi, U. (2004.11.21). *Priset för den sexuella frigörelsen*. Dagens Nyheter.
- Långström, N. (2000). *Unga som begår sexbrott- en forskningsöversikt*. Socialstyrelsen, expertrapport. Artikelnummer 2000-36-2.
- Löwkrona, I. (red.) (2001). *Mord, misshandel och sexuella övergrepp*. Lund: Nordic Academic Press.
- Malmström, P., & Ågren, J. (2000). *Gruppvåldtäkter med fokus på gärningsmännen*. Göteborgs universitet. Institutionen för socialt arbete.
- Menachem, A. (1971). *Patterns in forcible rape*. University of Chicago.
- Merton, R K. (1949). *Social theory and social structure*. New York: The free press.
- Nilson, U. (2003.12.21). *Muslimerna får inte tigas ihjäl*. Expressen.
- Ohlsson, L B., & Swärd, H. (1994). *Ungdom som samhällsproblem*. Lund: Studentlitteratur.
- Olsson, H., & Sörensen, S. (2001). *Forskningsprocessen. Kvalitativa och kvantitativa perspektiv*. Stockholm: Liber.
- Ruth, J-E. (1991). Reliabilitets- och validitetsfrågan i kvantitativ respektive kvalitativ forskningstradition. I *Gerontologica*, vol. 5, no 4.
- SOU. (2001). *Sexualbrotten*. Sexualbrottskommittén. Artikelnummer 2001:14.
- Stoller, R J. (1986). *Perversion: The erotic form of hatred*. London: Karnac.
- Svedberg, L. (1995). *Marginalitet*. Lund: Studentlitteratur.
- Svedberg, L. (2003). *Gruppsykologi*. Lund: Studentlitteratur.
- Svensson, B. (2004.03.26). *Låt rättvisan hinna ifatt*. Expressen.

Söderqvist, M. (2003.12.03). *Kvinnor ska inte vara ensamma och fulla med unga kriminella män*. Expressen.

Wennstam, K. (2002). *Flickan och skulden*. Albert Bonniers förlag.

Wennstam, K. (2004). *En riktig våldtäktsman*. Albert Bonniers förlag

Öberg, H. (2004.12.06) *Fler områden i riskzonen*. Dagens Nyheter. s. 9.

Databaser

Artikelsök, Criminal justice abstracts, ERIC (1), Libris. www.sub.su.se Klicka på "Informationssökning", därefter "Databaser". Sök enligt initial på databasen i sökformuläret.

Stadsbiblioteket. www.ssb.stockholm.se

Stockholms universitetsbibliotek. www.sub.su.se

Bilaga 1

Intervjuguide

- 1. Vad tycker du, enligt din yrkeserfarenhet, skiljer en gruppvåldtäkt situation från en enskild våldtäktssituation?
 - Beskrivning av våldtäktssituationen
 - Plats
 - Planerat/oplanerat
 - Relation till offret

- 2. Kan du se några gemensamma drag hos de gruppvåldtäktsmän du har träffat?
 - Ålder
 - Nationalitet
 - Uppväxtvillkor och bakgrund
 - Socialt kontaktnät
 - Utsatthet för våld och övergrepp
 - Tidigare brottslighet
 - Missbruk
 - Drivkrafter

- 3. Har du sett några faktorer (utifrån ovanstående punkter i fråga 2) hos gärningsmännen som förenar/ skiljer tvåpersonsvåldtäktsmän och flerpersovåldtäktsmän åt?

- 4. Diskussionsfrågor:
 - Kan alla män våldta?
 - Kan en gruppvåldtäktsman våldta ensam?

- 5. Om det finns skillnader mellan tvåpersonsvåldtäktsmän och flerpersovåldtäktsmän – är det då i behov av olika behandling?
 - Vilken typ av behandling?

Övrigt

Finns det något annat som Du tycker är viktigt att ta upp eller tillägga?

Bilaga 2

Ursprungliga frågeställningar

Finns det några skillnader i orsaken bakom tvåpersonersvåldtäkter och flerpersonersvåldtäkter?

På vilket sätt kan eventuella skillnader förklaras utifrån psykodynamisk och sociologisk teori?

Är tvåpersonersvåldtäktsmän och flerpersonersvåldtäktsmän i behov av olika behandling?